

มากก็ต้องใช้เวลานานกว่านี้ และอาจจะใช้เวลาในตอนเช้าของวันรุ่งขึ้นอีกครั้ง คือ ประมาณ 6.00 ถึง 8.00 น.

การทำพิธี ผู้กระทำพิธีหรือร่างทรงจะจุดธูปเทียน หยิบข้าวสารโปรยแล้วนั่งพนมมือ ในขณะที่ทำพิธีจะมีผู้เป่าแคนอยู่ตลอดเวลา เมื่อผีเข้าแล้วจะมีผู้เข้ามาช่วยแต่งกายให้ จากนั้น ผู้ทรงก็จะเลือกพวงมาลัยดอกไม้มาสวมหัวแล้วจึงรำรำ การหยิบพวงมาลัยขอบพวงไหนก็หยิบพวงนั้นขึ้นมา แล้วร้องคำผญาซึ่งจะเป็นคำทำนายว่าเจ้าของพวงมาลัยจะมีเนื้อคู่อย่างไร จะผิตหวังหรือสมหวัง นอกจากนั้นถ้าต้องการให้ทำนายโชคชะตาก็ได้ โดยคนที่ให้ทำนายต้องใส่เงินค่ายกครู 1.50 บาท หรืออาจให้เหล้าแทนก็ได้

เป็นที่น่าสังเกตว่าประเพณีนี้กำลังจะถูกละทิ้งไป ปัจจุบันไม่ค่อยได้รับความสนใจเท่าที่ควร ที่คลองน้ำใสจะเหลือผู้กระทำพิธีเพียง 3 คนด้วยกัน ผู้สูงอายุ 2 คนและมีหญิงสาวอีก 1 คน

◆ พิธีสืบตาดำ

จะทำเมื่อเกิดความเดือดร้อนไม่สงบสุขในหมู่บ้าน หรือเกิดสิ่งไม่ดีไม่งามขึ้นในหมู่บ้าน จะใช้วิธีแก้ไขโดยการสืบชะตาบ้าน โดยการทำบุญกลางบ้านเป็นการทำบุญร่วมกันของคนทั้งหมู่บ้าน โดยผู้ใหญ่บ้านจะนัดหมายกับลูกบ้านว่าจะทำในวันใด แล้วในลานกว้างที่กลางหมู่บ้านเป็นที่ประกอบพิธี และจะโยงสายสิญจน์จากสถานที่ประกอบพิธีไปทั่วทุกเรือน นิมนต์พระ 9 รูป มาสวดมนต์และฉันอาหารในเวลาเพล โดยที่ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีนอกจากจะนำอาหารมาถวายพระแล้ว ต้องนำกระทง 4 แจง (มุม) ที่ทำด้วยกาบกล้วย ที่มุมกระทงจะปักธงกระดาษสามชาย ภายในกระทงแบ่งเป็น 4 ช่อง ใส่ข้าวของหวาน ของคาว ข้าวตอก - ดอกไม้ อย่างละส่วน นำมาเข้าพิธีเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ หลังจากนั้นจะทำพิธีหยาดน้ำ (กรวดน้ำ) แล้วนำกระทงนั้นไปทิ้งในป่าทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน

◆ ประเพณีทำบุญข้าวประดับดิน

จุดประสงค์ของการทำพิธีในการทำบุญข้าวประดับดิน คือ การเช่นไหว้ดวงวิญญาณบรรพบุรุษซึ่งต้องทำกันทุกปี เป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ระยะเวลาในการทำพิธีจะกระทำกันในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 9 ตอนเช้ามีด

สิ่งของที่ต้องใช้ในการทำพิธี ดอกไม้ ธูปเทียน และห่อหมก (หมายถึง ข้าวกับข้าว ของหวาน) จำนวน 2 ห่อ โดยนำห่อหมก 2 ห่อนี้ไปวัดพร้อมด้วยดอกไม้ ธูปเทียน ห่อหมกห่อหนึ่งนำไปถวายพระ ส่วนอีกห่อหนึ่งจะนำไปไว้ที่ธาดู (เจดีย์ที่บรรจุกระดูก) ของบิดาหรือปู่ย่าตายาย แล้วจุดธูป หลังจากนั้นจะทำพิธีหยาดน้ำ (กรวดน้ำ) อุทิศส่วนกุศลให้เป็นอันเสร็จ

ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของผู้อพยพน้ำใส

ครอบครัวชาวญ้อในตำบลคลองน้ำใสเป็นแบบผัวเดียวเมียเดียว สามีเป็นผู้นำครอบครัว ลักษณะดังกล่าวนี้ยังคงอยู่ในปัจจุบัน บ้านเรือนในอดีตอยู่กันเป็นกลุ่ม ๆ เป็นบ้านไม้มุงสังกะสี ต่อมาเปลี่ยนเป็นบ้านมุงกระเบื้องหรือบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ เครื่องมือเครื่องใช้ในบ้านในอดีตมีหลายอย่างที่เลิกใช้ ขณะเดียวกันการใช้เครื่องมืออุปกรณ์สมัยใหม่ โดยเฉพาะเครื่องไฟฟ้าและเครื่องจักรกลมีเป็นจำนวนมาก การแต่งงานแบบดั้งเดิมคือการผูกข้อมือ การสู่ขวัญลดน้อยลงใช้การแต่งงานแบบใหม่เข้ามาแทนที่ เริ่มตั้งแต่การแจกการ์ดเชิญ การรดน้ำ การผูกข้อมือ การกินเลี้ยงแบบโต๊ะจีน ด้านการประกอบอาชีพการทำการเกษตรลดน้อยลง มีการเข้ามาทำงานในกรุงเทพ ฯ หรือในเขตอุตสาหกรรมมากขึ้น ขนาดของครอบครัวเล็กลง เดิมมีลูกเฉลี่ยครอบครัวลูก 5-6 คน ปัจจุบันเป็นประมาณ 2-3 คน เนื่องจากการวางแผนครอบครัวได้ผล บทบาทในการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ลดลงในขณะที่โรงเรียนมีบทบาทมากขึ้น มีการยอมรับการแต่งงานกับคนนอกกลุ่มชนมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติยังคงอยู่ แต่ความใกล้ชิดน้อยกว่าในอดีต บทบาทของครอบครัวเปลี่ยนไป มีการออกไปประกอบอาชีพนอกชุมชนมากขึ้น การอยู่ร่วมกันในครอบครัวน้อยลง การอบรมเลี้ยงดูโรงเรียนจะมีบทบาทมากขึ้น เด็ก ๆ แยกจากพ่อแม่เร็วขึ้น การออกนอกบ้านหนุ่มสาวไปกันเอง แทนที่จะไปกับพ่อแม่เช่นในอดีต

ปัจจุบันเด็กในตำบลคลองน้ำใสมีโอกาสได้เรียนตามเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับทุกคน หลังจากจบระดับประถมศึกษาแล้วในอดีตมีเด็กบางคนที่มีโอกาสเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาน้อย แต่ในปัจจุบันประมาณ ร้อยละ 70-80 ได้เรียนต่อในระดับมัธยม ซึ่งถือว่าสูงกว่าในอดีตมาก ภาษาที่ใช้ในตำบลคลองน้ำใสยังคงใช้ภาษาญ้อเหมือนเดิม แต่ภาพรวมในที่อื่น ๆ เด็กรุ่นใหม่ฟังภาษาญ้อได้แต่พูดภาษาญ้อไม่ได้

จากสภาพการใช้ชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปดังกล่าว นั่นคือ โอกาสที่เด็ก ๆ ได้อยู่กับผู้ใหญ่น้อยลง มีโอกาสเรียนหนังสือมากขึ้น ตลอดจนการสื่อสารคมนาคมสะดวกขึ้น การมีเทคโนโลยีใหม่ ๆ ช่วยทำงาน หรืออำนวยความสะดวกในชีวิตความเป็นอยู่ การมีโอกาสรับข่าวสารจากสื่อมวลชนที่เข้าถึง ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ โทรศัพท์ หนังสือพิมพ์ ทำให้ลูกหลานญ้อรุ่นใหม่ ได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ แทนที่จะได้จากผู้ใหญ่ สภาพเช่นนี้ทำให้เด็กมีความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น ยึดถือความคิดของผู้ใหญ่น้อยลง จนดูเหมือนว่าขาดการเชื่อฟังผู้ใหญ่ ขาดความเคารพอาวุโส

อย่างไรก็ตาม แม้มีการติดต่อกับคนจากชุมชนอื่น และมีจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ชาวญ้อยังสงบ รักสันติ มีความสามัคคีเหมือนเดิม หรือถ้ามีเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งต่าง ๆ ในชุมชน ก็ให้ผู้อาวุโสหรือผู้ใหญ่ในหมู่บ้านที่กลุ่มชนนับถือเป็นผู้ตัดสินให้

3. ชาวจีน

ชาวจีน เป็นอีกกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดสระแก้ว และมีบทบาทสำคัญทางด้านเศรษฐกิจในพื้นที่ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน

ชาวจีนในจังหวัดสระแก้ว มีถิ่นฐานที่มา 2 ทางด้วยกัน คือ กลุ่มแรกอพยพมาจากจังหวัดพระตะบอง ประเทศกัมพูชา กลุ่มที่สอง อพยพมาจากภาคกลาง เช่น กรุงเทพฯ สมุทรสงคราม ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ฯลฯ

กลุ่มแรก เป็นกลุ่มที่อพยพมาจากกัมพูชา ชาวจีนกลุ่มนี้ถือว่าตนเองเป็นคนไทย มีถิ่นฐานทำมาหากินอยู่ที่พระตะบอง เพราะในขณะนั้นพระตะบองเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2450 ไทยจำเป็นต้องยกพระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ ให้กัมพูชา โดยสนธิสัญญาที่ไทยทำไว้กับฝรั่งเศส จึงทำให้คนจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย โดยเฉพาะที่อำเภอรัษฎาประเทศ

กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มที่อพยพมาจากกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากย่านบางปลาสร้อย จังหวัดชลบุรี กลุ่มชาวจีนกลุ่มนี้มีบรรพบุรุษที่อพยพมาจากประเทศจีน ทั้งที่มาโดยเรือสำเภาก็มี และเรือกลไฟก็มี ทั้งนี้ มีข้อมูลแสดงให้เห็นว่าชาวจีนในจังหวัดสระแก้ว มีบรรพบุรุษอพยพเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2373 เป็นต้นมา ในปี พ.ศ.2447 ได้มีการสำรวจประชากรจีนตามมณฑลต่าง ๆ ของไทยปรากฏว่า มณฑลปราจีนบุรี (เมืองปราจีนบุรี เมืองฉะเชิงเทรา เมืองนครนายก เมืองชลบุรี) มีชาวจีนอยู่ 35,000 คน ในระยะต่อ ๆ มาชาวจีนดังกล่าวได้อพยพเข้ามาในเขตจังหวัดสระแก้ว ในรุ่นลูก รุ่นหลาน และเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนที่เป็นเมืองของทุกอำเภอ และกิ่งอำเภอของจังหวัดสระแก้ว

บรรพบุรุษของชาวจีนในจังหวัดสระแก้วจำนวนไม่น้อย อพยพมาจากประเทศจีนในช่วงที่เกิดความไม่สงบทางภาคใต้ของประเทศไทย เช่น การเกิดทุพภิกขภัย เกิดสงครามฝิ่น (พ.ศ. 2382 - 2385) กบฏไต้เผง (พ.ศ. 2393 - 2407) และการจลาจลอื่น ๆ สาเหตุของความวุ่นวายเหล่านี้ทำให้ชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยกันมาก ประกอบกับรัฐบาลไทยในสมัยนั้นมีนโยบายสนับสนุนการหลั่งไหลเข้ามาของชาวจีนอพยพ เนื่องจากรัฐได้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากชาวจีนเหล่านี้ นอกจากนั้นโอกาสที่ชาวจีนจะประกอบอาชีพแสวงหาความร่ำรวยในประเทศไทย ชาวจีนอพยพเหล่านี้ได้เข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก

ในระยะแรกชาวจีนเหล่านี้ได้เข้ามาอาศัยอยู่บริเวณหัวเมืองชายทะเลด้านตะวันออก แถบจังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และจันทบุรี แล้วอพยพเข้ามาทำมาหากินในบริเวณต่าง ๆ ในภาคตะวันออก โดยประกอบอาชีพรับจ้าง ค้าขาย ช่างฝีมือ ฯลฯ ต่อมาเมื่อมีข่าวลือว่าที่อำเภอกบินทร์บุรี ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดปราจีนบุรี เป็นแหล่งทองคำ ทำให้มีชาวจีนอพยพจากที่ต่าง ๆ และจากภาคตะวันออกอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก

ในปี 2416 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระปรีชาภักดี (ส่าออง อมาตยกุล) ซึ่งได้รับการศึกษาทางวิศวกรรมจากสก็อตแลนด์ ประเทศอังกฤษ ไปทำเหมืองทองคำที่กบินทร์บุรี และต่อมาได้โปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้ว่าราชการ

เมืองปราจีนบุรี การทำเหมืองของพระปรีชาภสการนั้น เป็นการขุดหลุมตามสายแร่ไปทั้งตามความยาวและความลึกของสายแร่ โดยบริเวณที่ทำเหมืองอยู่ในเขตตำบลบ้านนาและตำบลบ่อทองในปัจจุบัน และได้แร่ทองคำมาถลุงและหลอม ชาวการพบสายแร่ทองคำได้ทำให้มีผู้คนเดินทางมามากมาย รวมทั้งชาวจีนที่ทราบข่าว แต่เมื่อไม่พบทองมากมายดังที่คาดหวังบ้างก็ออกหาทำเลเพื่อตั้งถิ่นฐานทำมาหากินต่อไปต่อมาได้มีการก่อสร้างทางรถไฟเชื่อมต่อจากกบินทร์บุรีมายังอรัญประเทศ มีเรื่องเล่าว่า ต่อมา พระปรีชาภสการถูกประหารชีวิตไพร่พลได้นำแร่ทองบางส่วนหนีไปเพื่อมาขุดทองแต่เมื่อไม่พบทองคำอย่างที่หวัง จึงลงหลักปักฐานที่นี่

ในปี พ.ศ. 2469 มีการสร้างทางรถไฟเชื่อมต่อจากกบินทร์บุรีถึงอรัญประเทศ ทำให้ชาวจีนที่หลั่งไหลเข้ามาสู่กบินทร์บุรีในช่วงต้นทศวรรษ ย้ายตัวสู่อรัญประเทศ โดยทำการเกษตรและการค้า เช่น ตั้งโรงสี โรงเลื่อย ฯลฯ

ว่ากันว่า ชาวจีนคนแรกที่เข้ามาทำการค้าในอรัญประเทศ ได้แก่ เจ้าแก้วหนู โดยได้มาปลูกห้องแถวไม้สองชั้น ชั้นล่างเป็นร้านจำหน่ายผืน ชั้นบนเปิดเป็นโรงแรม ปลูกที่ดินนเจ้าพระยาบดินทร์ ต่อมา นายหมุยซัง (ขุนประจักษ์การพิบูลย์) ได้มาปลูกร้านค้าและโรงแรมตรงกันข้ามกับร้านเจ้าแก้วหนู และเริ่มมีชาวจีนอพยพมาทำมาหากินในอรัญประเทศกันมากขึ้น เพราะเป็นเมืองชายแดนมีผู้คนผ่านเข้า – ออกและมีสินค้าที่หลากหลาย

ในปี พ.ศ. 2482 เกิดสงครามอินโดจีน รัฐบาลไทยรบกับอินโดจีนฝรั่งเศส บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีชายแดนติดต่อกับอินโดจีนประเทศกัมพูชา อันตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส มีการปะทะกันบริเวณชายแดนอรัญประเทศเริ่มหนักขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นการสู้รบกันอย่างรุนแรง เพื่อความไม่ประมาทรัฐบาลไทยเห็นว่าชาวต่างด้าวที่อยู่ตามชายแดนอาจเป็นแนวที่ 5 ให้แก่ฝ่ายข้าศึก จึงสั่งให้ชาวต่างด้าวอพยพออกจากจังหวัดปราจีนบุรีโดยด่วน

ในเวลานั้นชาวจีนที่ตั้งร้านค้าอยู่ที่ตลาดอรัญประเทศต้องขนของเตรียมอพยพ สิ่งที่ขนเอาไปไม่ได้ก็ต้องขายในราคาถูก คนอรัญประเทศพากันมาซื้อของต่าง ๆ รวมถึงห้องแถวกันมากเพราะชาวจีนขายให้ในราคาที่ถูกเนื่องจากจำเป็นต้องรีบอพยพออกจากอรัญประเทศ ได้อำนวยให้ชาวไทยในอรัญประเทศช่วยซื้อไว้ เมื่อชาวจีนอพยพไปหมดแล้วตลาดอรัญประเทศก็เงียบเหงาลงถนัด

สงครามยืดเยื้อจนถึง พ.ศ. 2484 กองทัพญี่ปุ่นได้เข้ามาเจรจาไกล่เกลี่ยให้ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ฝรั่งเศสยอมคืนดินแดนมณฑลบูรพาและด้านแม่น้ำโขง อันได้แก่ พระตะบอง เสียมราชบุรี ล้านช้าง จำปาศักดิ์ ซึ่งไทยเสียให้แก่ฝรั่งเศสในปี พ. ศ. 2450 กลับให้แก่ไทย เมื่อเซ็นสัญญาเป็นทางการแล้ว รัฐบาลไทย นำโดยหลวงโกวิท อภัยวงศ์ ได้เป็นผู้นำในการรับมอบดินแดนมณฑลบูรพาจากฝรั่งเศส โดยจังหวัดเสียมราชบุรีได้คืนเพียงส่วนเดียว โดยฝรั่งเศสได้ขอส่วนที่มีโบราณสถานเอาไว้โดยอ้างว่าเป็นอารยธรรมของขอม รัฐบาลไทยจึงตั้งชื่อจังหวัดเสียมราชบุรีในส่วนที่ได้มาว่า จังหวัดพิบูลสงคราม

ชาวไทยและพ่อค้าชาวจีนที่ถูกขับออกจากจังหวัดปราจีนบุรีในช่วงปี พ. ศ. 2482 ถือโอกาสอพยพเข้าไปตั้งร้านค้าขายในจังหวัดพระตะบอง และพิบูลสงครามเป็นจำนวนมาก

ในเวลานั้นตลาดอรัญประเทศ ก็เริ่มเจียบเหงาลง เพราะอรัญประเทศไม่ใช่เมืองชายแดนที่มีคนผ่านเข้า - ออกอีกต่อไป แต่กลายเป็นเพียงเมืองผ่านเท่านั้น ห้องแถวว่างลงไม่มีคนอยู่ เจ้าของห้องแถวต้องจ้างคนเฝ้า ความคิดก็กลับไปอยู่ที่พระตะบอง ซึ่งกลายเป็นแหล่งการค้าสำคัญกับกรุงเทพ ฯ โดยส่งอาหารและผลผลิตทางการเกษตร รวมถึงพลาสติกจากทะเลสาบเขมร เป็นจำนวนมากเข้าสู่กรุงเทพ ฯ โดยลำเลียงทางรถยนต์ถึงอรัญประเทศ แล้วลำเลียงต่อทางรถไฟจากอรัญประเทศถึงกรุงเทพ ฯ ก่อนที่จะมีการสร้างทางรถไฟเชื่อมต่อจากอรัญประเทศถึงพระตะบองในเวลาต่อมา

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ปรากฏว่าญี่ปุ่นเป็นฝ่ายแพ้สงคราม ฝรั่งเศสซึ่งอยู่ในฐานะประเทศผู้ชนะจึงเรียกร้องดินแดนมณฑลบูรพากลับคืน ในวันที่ 9 ธันวาคม 2489 รัฐบาลไทยจำต้องคืนดินแดนพระตะบอง พินสุงครามให้แก่ฝรั่งเศส และได้อพยพราษฎรและข้าราชการไทยกลับประเทศและได้เชิญชนชาวต่างชาติ เช่น ชาวจีน ชาวเวียดนาม รวมถึงชาวเขมร ที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลไทย ให้เดินทางอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย และอำนวยความสะดวกให้โดยการจัดขบวนรถไฟชนทรัพย์สันและเสบียงสิ่งของต่าง ๆ ให้โดยไม่คิดมูลค่า ทำให้มีชาวจีน ชาวเวียดนาม และชาวเขมรที่ไม่ต้องการอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสอพยพเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก และเข้ามาอยู่อาศัยในอรัญประเทศ เป็นส่วนใหญ่

เมื่ออรัญประเทศทวนคืนสถานะเมืองชายแดนอีกครั้ง พ่อค้าชาวจีนก็เริ่มดำเนินกิจการค้า และต้องเผชิญคู่แข่งทางการค้ากลุ่มใหม่ที่สำคัญ นั่นคือ ชาวเวียดนาม การค้าของชาวจีนในยุคดังกล่าว ทำโดยนำสินค้าไทยไปขายยังเขมรและซื้อสินค้าจากเขมรมาขายในเมืองไทย เกิดตลาดเล็ก ๆ ขึ้นที่ริมห้วยพรหมโสด์ ใกล้ ๆ กับตลาดคลองลึกแนวชายแดนไทย - เขมร เรียกว่า “ตลาดป่าไผ่” มีทั้งสินค้าเสียภาษีและไม่เสียภาษี

เมื่อการค้าเจริญขึ้นทำให้มีชาวจีนอพยพเข้ามาทำการค้าในอรัญประเทศมากขึ้น ประกอบกับชาวจีนดั้งเดิมในอรัญประเทศให้การช่วยเหลือชาวจีนที่อพยพเข้ามาใหม่ ทั้งด้านเงินทุนและการแนะนำการค้าตามธรรมเนียมการช่วยเหลือกันในหมู่ชาวจีน และได้ตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยบริเวณ 2 ฝั่งถนนสายเจ้าพระยาบดินทร์ ในอรัญประเทศจนคับคั่งในปัจจุบัน คนอรัญประเทศในสมัยนั้นเรียกบริเวณนี้ว่า “ตลาดนอก” (ส่วนตลาดใน เป็นย่านที่อยู่อาศัยของชาวญ้อ)

ชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน

การแต่งงานในระยะแรกนิยมแต่งงานกันในกลุ่มของชาวจีนกันเอง ต่อมาเมื่อมีค่านิยมที่จะไปแต่งงานกับจากพหุชนิคม (ชลบุรี) เพราะเห็นว่าสะใภ้จีนจากพหุชนิคม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวสวน พืชภาษาจีนได้คล่องแคล่ว ชยันและค้าขายเก่ง นอกจากนี้ ยังมีชาวจีนอีกไม่น้อยที่แต่งงานกับผู้หญิงเชื้อสายลาว และประสบความสำเร็จทางธุรกิจอย่างสูง เนื่องจากในพื้นที่มีชาวลาวอยู่จำนวนมาก การแต่งงานกับชาวลาวทำให้เกิดข้อได้เปรียบในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารในท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง และติดต่อกับเครือข่ายการผลิตวัตถุดิบได้โดยสะดวก

แต่ปัจจุบัน ค่านิยมนี้ในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปเพราะชาวไทยจีนรุ่นใหม่มีการศึกษาสูงและมีแนวคิดสมัยใหม่

การตั้งถิ่นฐานในปัจจุบัน ถึงแม้อำเภออรัญประเทศจะขยายออกไปอย่างกว้างขวางอย่างไรก็ตามชาวจีนก็ยังนิยมอาศัยอยู่บริเวณถนนสายเจ้าพระยาบดินทร์ ซึ่งถือว่าเป็นย่านตลาดเป็นย่านที่มีการค้าขายและประกอบอาชีพการค้าเหมือนเดิม จากร้านค้าปลีกเล็ก ๆ ก็ขยายขนาดเป็นมินิมาร์ท สภาพของบ้านเรือนก็เป็นห้องแถว 2 ชั้นเหมือนเดิม และมีการรวมกลุ่มกัน เป็นกลุ่มเจ้าพระยาบดินทร์ ให้การร่วมมือช่วยเหลือกันในกลุ่มของชาวจีนอย่างสม่ำเสมอ

ความเชื่อและประเพณีที่สำคัญของชาวจีนในอรัญประเทศ

ชาวจีนในอรัญประเทศนับถือ เจ้าพ่อเจ้าแม่เซาน้อย และสร้างเทวสถาน หรือ ศาลเจ้าพ่อเซาน้อย ซึ่งกว้างขวางประมาณ 4 ไร่ ไร่ในบริเวณวัดอนุบรรพต ซึ่งอยู่ใกล้กับเซาน้อย โดยรวมอยู่ในความดูแลของกลุ่มผู้บริหารโรงแรมเจียเจี่ยเสี่ยงตัว ซึ่งเป็นโรงแรมสำคัญและเป็นโรงแรมแห่งเดียวในเขตอำเภออรัญประเทศ

เจ้าพ่อเซาน้อยเป็นที่นับถืออย่างมากของชาวอรัญประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ชาวจีน ลักษณะของเจ้าพ่อที่สักการะในศาลอยู่ในรูปของไม้แกะสลัก ในช่วงประมาณพฤศจิกายน หรือ ธันวาคม ของทุกปีจะมีการเซ่นไหว้ โดยการนำอุปกรณ์จีน (จิว) มาแสดงในย่านชุมชน ที่น่าสังเกตคือ ในพิธีดังกล่าวจะมีการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ของกลุ่มชนต่าง ๆ ในอำเภออรัญประเทศใส่เกี้ยวหามเข้าร่วมพิธีกรรมด้วย อาทิ เจ้าพ่อหลักเมือง เจ้าพ่อหอสูง เจ้าพ่อหน้าเที่ยงเวียงจันทร์ พระสยามเทวาธิราช ตลอดจนเจ้าพ่อตันโพธิ์ ในวัดตลาดอรัญประเทศ ฯลฯ โดยใช้เป็นป้ายบูชาแล้วเขียนชื่อเจ้าพ่อ เจ้าแม่เหล่านั้น

ผู้เข้าร่วมพิธีบูชาเจ้าพ่อเซาน้อยไม่ได้จำกัดเฉพาะในกลุ่มชาวจีน แต่ได้รวมเอาประชาชนจากชาติพันธุ์ต่าง ๆ ไปด้วย เห็นได้จากคณะกรรมการจัดงานในแต่ละปี ซึ่งคัดเลือกจากสมาชิกศาลเจ้าพ่อฯ ด้วยวิธีการโยนไม้เสี่ยงทาย จนได้จำนวน 15-18 คน ที่ผ่านมามีทั้งชาวนู้อ และ ชาวเวียดนาม รวมอยู่ในคณะกรรมการด้วย นอกจากนี้ กลุ่มผู้เข้าร่วมการจัดพิธีบูชาและบวงสรวงเจ้าพ่อเซาน้อย ยังรวมถึงส่วนราชการในพื้นที่อีกด้วย โดยหน่วยงานเหล่านี้จะส่งคน หรือการสนับสนุนมาร่วมในบวงสรวงเจ้าพ่อเซาน้อย

กล่าวได้ว่า แม้พิธีบูชาประจำปีเจ้าพ่อเซาน้อยจะริเริ่มและจัดการโดยชาวจีน แต่ก็ เป็นพิธีกรรมที่รวมเอาคนจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมาร่วมอย่างกว้างขวาง เป็นน้ำหนึ่งใจเดียว

ส่วนประเพณีพิธีกรรมอื่น ๆ ของชาวจีนในอรัญประเทศ ก็เหมือนกับชาวจีนในเมืองไทยในทุกพื้นที่ เช่น ตรุษจีน, วันชิวอิก, เทศกาลจุดโคมไฟ, วันเซ็งเม้ง (ในอรัญประเทศมีสุสานของชาวจีน เรียกว่า “กิโล 5” อยู่ระหว่างตัวอำเภออรัญประเทศ กับอำเภอคลองลึก) สารทขนมจ้าง (บะจ่าง), สารทจีน, วันไหว้พระจันทร์ และประเพณีกินเจ ซึ่งเป็นงานที่จัดอย่างยิ่งใหญ่ โดยในช่วงดังกล่าว ชาวอรัญประเทศส่วนใหญ่จะไปกินเจที่โรงเจของชาวจีน พิธีทั้งกระเจาของชาวจีน เป็นอีกโอกาสหนึ่งที่เป็นเวทีสร้างสัมพันธ์ข้ามกลุ่ม เพราะมีค่านับหมื่นมาร่วมงาน

นอกจากนี้ ชาวจีนยังมีส่วนร่วมในพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ด้วย เช่น ร่วมทำบุญในพิธีแห่ปราสาทผึ้งของชาวนู้อ เป็นต้น

ศาสนสถานของชาวจีนในอรัญประเทศ

โรงเจเม้งเจี่ยเสียงตัว สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2499 เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวจีน ชาวไทยและชนทุกกลุ่มในอรัญ ตั้งอยู่ในตลาดอรัญประเทศ มีบริเวณกว้างขวางใหญ่โต ในบริเวณโรงเจ มีเทวสถานขนาดใหญ่ ชื่อเทวสถาน จี้ เทียง ไท่ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2518 โดยมีความเชื่อว่าเป็นสถานที่ประทับของเทพเจ้าของชาวจีนจะใช้ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ

บริเวณโรงเจแห่งนี้เป็นที่พบปะสังสรรค์ประจำวันของชาวจีนในตลาดอรัญประเทศ มาช้านาน โดยเป็นสถานที่พบปะ พุดคุย สร้างสัมพันธ์ แต่ในปัจจุบัน กล่าวกันว่า โรงเจแห่งนี้กลายเป็นพื้นที่ประลองอำนาจและบารมีระหว่างชาวจีนกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ เนื่องจากในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมาโรงเจแห่งนี้มีสถานะเป็นเสมือนองค์กรตัวแทนของชาวจีนในพื้นที่ ทำให้ตำแหน่งของผู้บริหารโรงเจ มีสภาพเหมือนผู้นำหรือตัวแทนของชาวจีนในอรัญประเทศ ที่องค์กรหรือบุคคลภายนอกถือเป็นเป้าหมายสำคัญในการติดต่อเชื้อเชิญหรือแสวงหาความร่วมมือในด้านต่าง ๆ

โรงเจเม้งเจี่ยเสียงตัว ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลอรัญประเทศ และขึ้นตรงต่อองค์กรของชาวจีนในส่วนกลาง โดยเป็นสาขาที่ 14 ของสมาคมพุทธมามกสงเคราะห์การกุศลแห่งประเทศไทย มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมคุณธรรมและเมตตาธรรม ช่วยเหลือผู้ประสบภัยให้สวัสดิการและสร้างสาธารณะประโยชน์ แจกโลงและเก็บศพคนจน

ความเป็นมาของโรงเจ สืบย้อนไปราวปี 2499 ขณะนั้น ชาวจีนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ประมาณ 10 ปี นับจากหลังสงครามโลกครั้งที่สองสงบลง ในครั้งนั้นชาวจีนในอรัญประเทศได้หารือกันในการจัดตั้งสุสานเพื่ออำนวยความสะดวกเมื่อเกิดมีผู้เสียชีวิต จากเดิมที่ต้องไปหาที่กลบฝังในป่าลึก จึงคัดเลือกตัวแทนชาวจีนในตลาดรวม 8 คนเป็นตัวแทนดำเนินการอัญเชิญท่านโป๊ยเซียนโจวซือ มาประทับทรงเพื่อเลือกสรรสถานที่จัดตั้งสุสาน โดยในการจัดเตรียมพิธีการ ได้เข้าขอคำปรึกษาและความร่วมมือจากสมาคมชาวจีนในชุมชนใหญ่ต่าง ๆ ในเขตภาคตะวันออก ทั้งในตัวจังหวัดปราจีนบุรี อำเภอบ้านบึง และอำเภอมืองชลบุรี และต้องอัญเชิญกระถางรูปท่านโป๊ยเซียนโจวซือจากอำเภอบ้านบึงมายังอรัญประเทศเพื่อประกอบพิธีกรรมครั้งนี้

ในเอกสารที่บันทึกไว้ของโรงเจ ถึงเหตุการณ์ครั้งนั้น สะท้อนให้เห็นถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ของชาวจีนในอรัญประเทศกับภายนอก รวมทั้งระบบความเชื่อเฉพาะกลุ่ม ดังจะขอยกมาตอนหนึ่งดังนี้

“วันที่ 14 เดือน 11 ท้องฟ้าแจ่มใส สายลมอบอุ่น คณะผู้แทนพร้อมด้วยชาวอรัญทั้งไทยและจีนต่างมารอรับคณะบุคคลจากมูลนิธิเม่งซิม ซึ่งได้อัญเชิญกระถางรูปท่านโป๊ยเซียนโจวซือจากบ้านบึงมายังเมืองอรัญ เพื่อประกอบพิธีกรรมครั้งนี้โดยเฉพาะ

วันรุ่งขึ้นในยามเช้าได้ประกอบพิธีอัญเชิญท่านโจวซือขึ้นที่ศาลเจ้าวัดเขาน้อย ได้รับเมตตาจากท่านหน้าใจฮั่ว, ห่อเซียงโกวโจวซือ มาประทับทรงคัดเลือกสถานที่ก่อตั้ง อีกทั้งได้รับคำสั่งสอนให้ควรทำพิธีเก็บศพไร้ญาติเพื่อสร้างกุศลในครั้งนี้อย่างยิ่ง ต่อจากนั้น ท่านลีเหียงตงโจวซือ ได้ขนานนามให้แก่มูลนิธิแห่งนี้ว่า เม่ง เจีย เสี่ยง ตั่ว หรือ มูลนิธิสว่างเตียงธรรมสถานในภาษาไทย ซึ่งชื่อของมูลนิธินี้คัดมาจากโคลงคำแรกของ 4 ประโยคแรก ซึ่งท่านลีเหียงตง หรือ ลีทิกอวี้ เป็นผู้ประพันธ์โดยผ่านร่างทรง ในครั้งนั้น ผู้ที่ได้ร่วมพิธีต่างรู้สึกพิศวงและศรัทธาในตัวท่านโจวซืออย่างยิ่ง ทุกคนต่างได้วัดดวงมงคลเป็นเมล็ดข้าวสารที่ผ่านการปลุกเสก ต่างรู้สึกยินดีโดยทั่วกัน”

นอกเหนือจากการสร้างกุศลตามระบบความเชื่อของศาสนาพุทธ เต้า และขงจื้อ ในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา โรงเจแห่งนี้ได้ดำเนินกิจการในการบรรเทาทุกข์แก่ประชาชนในพื้นที่ รวมถึงความเดือดร้อนจากภัยสงครามชายแดน จึงนับว่าเป็นหนึ่งในสถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่เชื่อมและกระชับความสัมพันธ์ระหว่างคนในอรัญประเทศ

สำหรับที่ตั้งของโรงเจ หรือ เทวสถาน จี้ เหียง ไท่ ในปัจจุบัน สร้างขึ้นในปี 2526 โดยโยกย้ายจากอาคารหลังเดิมที่สร้างด้วยไม้

สิ่งสำคัญที่ถูกเก็บรักษาไว้ที่โรงเจแห่งนี้ ได้แก่ เทวรูปพระโพธิสัตว์ 2 องค์ ซึ่งมีที่มาจากเมื่อประมาณ 50 ปีก่อน นายหยู ซึ่งเป็นชาวจีนในอรัญประเทศฝันว่า มีผู้มาบอกว่าถูกทิ้งให้ตากแดดตากฝนที่บริเวณเขาน้อยมาเป็นเวลานาน จึงไปขุดบริเวณเชิงเขาน้อยและพบเทวรูปโบราณทั้งสองดังกล่าว ในระยะแรกได้ตั้งประดิษฐานไว้ที่ศาลเจ้าพ่อเขาน้อย ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงเขาน้อย ต่อมาเมื่อก่อสร้างโรงเจใหม่ ก็ได้อัญเชิญมาไว้ในโรงเจจนปัจจุบัน

ในด้านการมีส่วนร่วมในสังคม ชาวจีนมีประเพณีทั้งบริจาคแจกข้าวของให้แก่คนยากจนทุกปี และมีมูลนิธิเล่าเซ่งไถ่มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนเป็นประจำ รวมถึงองค์กรกุศลของมูลนิธิสว่างเตียงธรรมสถาน (โรงเจ) มีการบริจาคโรงศพให้แก่ผู้ยากไร้ และในขณะเดียวกันก็รับบริจาคเงิน โรงศพจากประชาชนทั่วไป ส่วนการเข้ามามีบทบาททางการเมือง เข้ามามีส่วนในการเป็นสมาชิกสภาจังหวัด และสมาชิกสภาเทศบาลอยู่บ้างส่วนใหญ่แล้วจะเข้ามามีบทบาททางด้านการค้า เช่นเป็นประธานและรองประธานหอการค้าจังหวัดสระแก้ว

สภาพการใช้ชีวิต

บนถนนเจ้าพระยาบดินทร์ เป็นย่านใจกลางเมืองอรัญประเทศ และเป็นถนนสายแรกที่ทอดผ่านเมืองแห่งนี้จึงเป็นที่ตั้งร้านค้าและบ้านเรือนของชาวจีนที่มาจากต่างที่ทาง ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานทำการค้ามาตั้งแต่ดั้งเดิม

ชาวจีนรุ่นแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในอรัญประเทศเมื่อประมาณ 70 ปีก่อน มีสำนึกในชาติพันธุ์เข้มข้น นิยมส่งบุตรหลานที่เป็นชายไปรับการศึกษาในโรงเรียนจีน ทั้งในและนอกประเทศ เช่น ที่ปิ่นัง เวียงจันทน์ ซึ่งมีสถาบันการศึกษาชั้นสูงของชาวจีน เพื่อให้ได้รับ

การถ่ายทอดความรู้ ภาษา และศิลปวัฒนธรรมตามแบบจีน ควบคู่ไปกับการเพิ่มทักษะ ความชำนาญด้านการค้าขาย โดยให้ไปพักอยู่กับญาติและช่วยงานในร้านค้าระหว่างเล่าเรียน เมื่อเติบโตจนถึงวัยอันควรก็จะกลับมาดูแลกิจการของครอบครัวที่บ้านให้รุ่งเรืองสืบไป

ชาวจีนในรัฐประเทศปัจจุบันนิยมส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในโรงเรียนที่มีชื่อเสียง ในกรุงเทพ ฯ ถ้ามีทุนมากพอก็จะส่งไปต่างประเทศ ทำให้ชาวจีนรุ่นใหม่ไม่นิยมกลับมาทำการค้าในลักษณะของการเปิดห้างร้าน หรือเป็น “นายห้าง” เหมือนเดิม แต่จะประกอบธุรกิจส่วนตัวในรูปของบริษัท

ทุกวันนี้ แม้มีการพยายามสอนภาษาจีนที่โรงเรียน แต่ปรากฏว่าลูกหลานชาวจีนไม่ค่อยสนใจ นิยมเรียนภาษาอังกฤษมากกว่า จึงมีผลทำให้ชาวจีนรุ่นใหม่ในรัฐประเทศฟังภาษาจีนจากบรรพบุรุษได้ แต่ไม่สามารถพูดได้

แม้ว่าค่านิยมและความเชื่อของชาวจีนในรัฐประเทศในปัจจุบัน ยังมีความรู้สึกที่มีความเป็นพวกพ้องชาวจีนอยู่เหมือนเดิม แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า มีการแข่งขันกันในการทำการค้า ความร่ำรวย อย่างชัดเจน มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า สายสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนในรัฐประเทศระหว่างรุ่นปู่ และ พ่อ กับ รุ่นลูก รุ่นหลานในปัจจุบัน มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปค่อนข้างชัดเจน โดยความสัมพันธ์ในระยะแรกเริ่มของการตั้งถิ่นฐานทำการค้า เป็นความสัมพันธ์ฉันพันธมิตร ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แต่ในปัจจุบัน ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวลดทอนลง กลายเป็นการมุ่งแข่งขันทางธุรกิจและแตกเป็นกลุ่มพวกเพื่อประโยชน์ทางการค้าเป็นสำคัญ ดังตัวอย่างกรณีคณะกรรมการบริหารโรงเรียนได้กล่าวแล้ว อย่างไรก็ตาม หากให้เลือกสนับสนุนหรือร่วมมือระหว่างชาวจีนด้วยกันกับคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ชาวจีนรุ่นปัจจุบันยังคงเลือกสนับสนุนชาวจีนด้วยกัน เช่น กรณีมีร้านค้าที่จำหน่ายสินค้าอย่างใดอย่างหนึ่งของชาวจีน กับชาวเวียดนาม ชาวจีนจะเลือกอุดหนุนร้านของชาวจีนด้วยกันก่อน

แม้ความร่วมมือของชาวจีนกับคนกลุ่มอื่นในรัฐประเทศทุกวันนี้มีน้อยลง อย่างไรก็ตาม กล่าวได้ว่า กลุ่มชาวจีนยังมีพลังพอที่จะเป็นผู้นำทางสังคมในระดับอำเภอ เพราะถ้าหากให้ชาวจีนเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมร่วมกับคนกลุ่มอื่น คนในอำเภอจะพร้อมและภูมิใจในสิ่งนั้น ๆ เนื่องจากอำนาจทางเศรษฐกิจ โดยมีบทบาททั้งในระบบการค้าระดับท้องถิ่นและหอการค้าจังหวัด ผวนกับการแสดงบทบาทเป็นผู้อุปถัมภ์แก่ชนกลุ่มอื่นในสังคม เช่น การเป็นเจ้าภาพจัดงานประเพณีและการทำบุญใหญ่ ๆ อย่างต่อเนื่องและเป็นประจำทุกปี ทำให้กลุ่มชาวจีนในรัฐประเทศยังมี “บารมี” อย่างมาก

4. ชาวเวียดนาม

ชาวเวียดนามในรัฐประเทศ ส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดพระตะบอง ประเทศกัมพูชา

ก่อนปี 2483 กัมพูชาตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส ประชาชนในจังหวัดพระตะบองส่วนใหญ่ทำเกษตรและประมง เพราะจังหวัดพระตะบองมีทะเลสาบที่อุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์น้ำ ประชาชนในพระตะบองนอกจากชาวกัมพูชา ยังมีชาวจีน และเวียดนาม

นาม โดยชาวจีนส่วนใหญ่ค้าขายอยู่ในตัวเมือง ส่วนชาวเวียดนามที่อยู่ในอำเภอทีกเทวเดช มีอาชีพทำนา ที่อยู่ในอำเภอพรหมโยธี ซึ่งมีทะเลสาบก็ทำประมง แต่มีฐานะเป็นลูกจ้างของนายทุนเจ้าของเครื่องมือหาปลา ส่วนชาวเวียดนามในตัวจังหวัดมีอาชีพรับจ้าง เช่น เป็นช่างก่อสร้าง ช่างไม้ ช่างปูน แปรรูปไม้ด้วยแรงคน กรรมกร คนงานโรงงานต้มสุรา ค้าขาย เบ็ดเตล็ด หาบแร่ ฯลฯ ทั้งนี้ ที่มาที่ทำให้ชาวเวียดนามอพยพมาอยู่ในกัมพูชา เป็นเพราะหนีความยากจน การขูดรีดจากเจ้าที่ดินในเวียดนาม บ้างก็มาตามคำชักชวนของเจ้าของที่ดินในกัมพูชาที่อำเภออีกเทวเดช สำหรับชาวเวียดนามที่หากินในทะเลสาบ เข้ามาตั้งถิ่นฐานสืบเนื่องกันมานานหลายชั่วคนแล้ว

ชีวิตชาวเวียดนามในกัมพูชายุคอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส แม้หากินด้วยความขยันหมั่นเพียรนานเท่าไรก็ยังยากจนขาดแคลน ลูกหลานไม่ได้เรียนหนังสือ หรือหากมีโอกาสได้เรียนก็ไม่สามารถกินไปว่าอ่านออกเขียนได้ ความเป็นอยู่ลำพัง ยามเจ็บไข้ได้ป่วยก็อาศัยทรงเจ้าสั่งศักดิ์สิทธิ์

จนกระทั่งเกิดสงครามอินโดจีน ทหารไทยสู้รบกับฝรั่งเศส ตัวเมืองพระตะบองถูกโจมตีทางอากาศจากทหารไทย ทำให้บ้านเรือน ดึก อาคารถูกทำลายหลายแห่ง เมื่อสงครามสิ้นสุดในปี 2483 รัฐบาลฝรั่งเศสยกจังหวัดพระตะบองให้รัฐบาลไทยปกครอง ทำให้เขตแดนไทยขยายไปถึงตำบลสวายดอนแก้ว อำเภอทีกเทวเดช ซึ่งห่างจากตัวเมืองพระตะบองไปทางตะวันตกประมาณ 70 กิโลเมตร ประชาชนเพียงส่วนน้อยที่อพยพตามไปอยู่ในดินแดนปกครองของฝรั่งเศส ส่วนใหญ่คงอยู่ที่เดิม โดยเฉพาะชาวเวียดนามเกือบทั้งหมดคงอยู่ที่เดิม

ปี 2488 สงครามโลกครั้งที่สองยุติ ต่อมารัฐบาลไทยได้คืนดินแดนจังหวัดพระตะบองให้แก่ฝรั่งเศส รัฐบาลจึงได้ส่ง ครอบครัว ชำราชากรกลับ และชนสิ่งของต่าง ๆ กลับเข้ากรุงเทพฯ พร้อมกับชักชวนประชาชนให้อพยพติดตามเข้ามาอยู่ในดินแดนของไทย โดยมีเขตแดนทอดเข้ามาอยู่ที่บ้านคลองลึก อำเภอธัญประเทศ ห่างจากตัวเมืองพระตะบองไปทางทิศตะวันตกประมาณ 120 กิโลเมตร

ชาวเวียดนามจากอำเภอพรหมโยธี อทีกเทวเดช และตัวเมืองพระตะบอง ได้ละทิ้งไร่นา บ้านเรือน และหลักแหล่งหากินอพยพเข้ามาอยู่ในเขตแดนไทย โดยรัฐบาลไทยได้จัดผู้รถไฟเพื่ออพยพผู้คนและสัมภาระต่าง ๆ จากกัมพูชามาไทยโดยไม่คิดมูลค่า และให้แจ้งความจำนงค์ว่าจะลงยังจุดหมายปลายทางใดก็ได้ตามต้องการ

ในการอพยพดังกล่าว ชาวเวียดนามจากอำเภอพรหมโยธี ซึ่งอยู่ในย่านทะเลสาบเขมร ทราบว่าปราจีนบุรีมีแม่น้ำบางปะกง ดังนั้นส่วนใหญ่จึงแจ้งความจำนงค์มาลงที่ปราจีนบุรีโดยหวังว่าในน้ำมีปลาอุ้มตมดังเช่นทะเลสาบ ทำประมงได้สะดวก อีกประมาณ 30 ครอบครัว เป็นชาวเวียดนามที่มีอาชีพรับจ้างและทำงานช่างมาแต่เดิมในเขตจังหวัดพระตะบองแจ้งความจำนงค์ลงที่จังหวัดฉะเชิงเทรา เพราะทราบว่าในเมืองฉะเชิงเทรา มีการก่อสร้างบ้านเรือนและอาคารร้านค้า คิดว่าสะดวกในการรับจ้างทำงานก่อสร้าง

ส่วนชาวเวียดนามที่มาจากอทีกเทวเดชทั้งหมดอพยพมาอยู่ในธัญประเทศ คิดว่าชายแดนคงต้องมีสินค้าผ่านแดน งานรับจ้างหาบหามคงหากินได้สะดวก ในการอพยพเข้า

มาไทย ชาวเวียดนามกลุ่มนี้นำเกวียนเทียมวัวเข้ามา 7 เล่มแบะรถม้า 4 คัน เดินทางรวม 8 วันจึงถึงอรัญประเทศ รถม้าที่นำเข้ามาในครั้งนี้ ต่อมาได้ใช้ประโยชน์มาก และต่อมาได้มีการต่อเพิ่มเติมเป็นกว่า 20 คัน เพื่อรับจ้างโดยสารแบะขนของค้าขายระหว่างอรัญประเทศ-คลองลึก และตลาดสู่สถานีรถไฟ จำนวนชาวเวียดนามที่อพยพมายังอรัญประเทศ ในครั้งนั้นมีจำนวนประมาณ 1,500 - 2,000 คน เมื่อมาถึงทางอำเภอได้จัดหาที่พักชั่วคราว เช่น ศาลาวัด ฉางข้าว ที่หน้าสถานีรถไฟ เป็นต้น หลังจากนั้นจึงจัดสรรที่ดินแห่งหนึ่ง ซึ่งเต็มไปด้วยต้นสะแก ชาวบ้านเรียกว่า “ป่าสะแก” เป็นที่ใกล้ตลาดและสถานที่ราชการ ให้ชาวเวียดนามอพยพเป็นที่อยู่อาศัย โดยทางราชการได้ช่วยเหลือไม้ไผ่ หนุ่ยคา เพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัย และแจกจ่ายข้าวสารอาหารแห้งช่วยเหลือในเบื้องต้น หมู่บ้านที่ปลูกสร้างขึ้นนี้ทางอำเภอตั้งชื่อว่า “หมู่บ้านนิคมฉนวน” ถนนที่ผ่านเข้าหมู่บ้านเทศบาลตั้งว่า “ถนนนิคมฉนวน” ต่อมาในปี 2510 เปลี่ยนชื่อเป็น “ถนนมิตรสัมพันธ์” ภายหลังจากที่เข้ามาอยู่มีชุมชนอื่นอยู่โดยรอบ เช่น ชาวลาวบ้านโคก ชาวญ้อในบ้านอรัญฯ

ในกลุ่มผู้อพยพเข้ามา มีพระภิกษุสงฆ์อนัมนิกายร่วมเดินทางมาด้วย 4-5 รูป เมื่อหมู่บ้านตั้งขึ้นเสร็จแล้ว ชาวบ้านจึงช่วยกันสร้างที่พักสงฆ์ให้จำวัดมาจนถึงปัจจุบัน มีชื่อว่า วัด “เจริญบุญ” หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “วัดฉนวน” มีพระภิกษุ ก๊อ แซ่เหวียง ฉายา เพื่อกมิน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “หลวงพ่อฉนวน” เป็นเจ้าอาวาส

ชาวเวียดนามในยุคเริ่มตั้งถิ่นฐานในอรัญประเทศประกอบอาชีพรับจ้างเป็นหลัก เช่น รับจ้างหอบน้ำจากห้วยพรหมโสด อันเป็นลำน้ำที่ไหลผ่านใกล้เขตเมือง ไปส่งตามบ้านและร้านค้าในตลาด รับจ้างแบกหามสินค้าที่ทำการด่านศุลกากร รับจ้างแปรรูปไม้ด้วยแรงคน รับจ้างตัดฟันให้นายทุนส่งให้การรถไฟเพื่อใช้กับหัวรถจักรไอน้ำที่ใช้อยู่ในสมัยนั้น รับจ้างขุดหินและย่อยหินด้วยแรงคน ให้กรมทางหลวงนำไปซ่อมแซมถนน เป็นช่างไม้ปลูกบ้านเรือน ทำเฟอร์นิเจอร์ไม้ ซ่อมเครื่องยนต์ ต่อรถม้าบรรทุกผู้โดยสารและขนสัมภาระจากอรัญประเทศ-คลองลึก จากตลาดไปยังสถานีรถไฟ รวมทั้ง ขายผัก-ปลาในตลาดสด และหาบแร่ โดยเด็ก ๆ เวียดนามออกเร่ขายชาลาเปาและไอศกรีมหวานเย็น

ในหมู่บ้านนิคมฉนวนที่เกิดขึ้นใหม่แห่งนี้ เดิมมีบ่อน้ำแห่งหนึ่ง ลึกประมาณ 6 เมตร รอบ ๆ กันด้วยท่อปูนทรงกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1.20 เมตร แม้มีน้ำมากแต่ก็ไม่พอสำหรับผู้อาศัยจำนวนมาก ชาวเวียดนามในชุมชนจึงช่วยกันขุดบ่อน้ำ โดยกลางวันไปหางานทำ กลางคืนช่วยกันขุดบ่อ และซื้อปึกไม้จากโรงเลื่อยจักรมากั้นกันดินถล่ม ในไม่ช้าหมู่บ้านนี้ก็มีบ่อน้ำผุดขึ้นประมาณ 10 บ่อ มีน้ำกินน้ำใช้เหลือเฟือ

เมื่อมีที่อยู่อาศัยเรียบร้อยแล้ว สำนักงานเทศบาลได้จัดทำทะเบียนสำมะโนครัว และออกเลขบ้าน เด็กที่เกิดใหม่เมื่อแจ้งเกิดก็ได้รับใบสูติบัตร มีสัญชาติไทยตามกฎหมาย ส่วนทางอำเภอ ได้ทำทะเบียนประวัติเป็นผู้ลี้ภัยสงคราม รอการส่งกลับไปยังประเทศเดิม

ชาวเวียดนามจากกัมพูชาทั้งที่ตั้งหลักแหล่งในอรัญประเทศ และตัวเมืองฉะเชิงเทรา และปราจีนบุรี เมื่อเข้ามาได้ประมาณ 2-3 เดือน บางครอบครัวที่หางานทำตามความถนัด

ไม่ได้ ก็เริ่มออกไปทำมาหากินตามจังหวัดต่าง ๆ เช่น จันทบุรี ระยอง ชลบุรี กรุงเทพฯ ฯลฯ

ประมาณปี 2493 รัฐบาลไทยมีนโยบายรวบรวมชาวเวียดนามอพยพเข้ามาในเขตควบคุมของ 5 จังหวัดชายแดน ได้แก่ หนองคาย นครพนม สกลนคร อุบลราชธานี และปราจีนบุรี ต่อมาอนุโลมให้อยู่ในอุดรธานีได้อีกจังหวัดหนึ่ง ฉะนั้น ชาวเวียดนามที่อยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงใต้ถูกส่งตัวมารวมกันอยู่ที่ปราจีนบุรี โดยทางราชการให้รวมกันอยู่ในอรัญประเทศ โดยกำหนดให้สร้างหมู่บ้านแห่งใหม่ในป่าใกล้ห้วยพรหมโสด นับจากบริเวณที่เรียกว่า กิโลเมตร 3 ไปจนถึง กิโลเมตร 5 อันเป็นที่ตั้งฐานของชาวอรัญประเทศ บริเวณนี้ไม่มีน้ำ ขณะที่ห้วยพรหมโสดน้ำแห้งก็น้ำแห้ง ในปัจจุบันเมื่อมาถึง ชาวเวียดนามที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นี่แล้ว

ชาวเวียดนามในอรัญประเทศขณะนั้นได้ก่อสร้างชุมชนใหม่ตามที่ราชการกำหนดบนข้อจำกัดนานับการ ทั้งต้องเร่งให้เสร็จทันเวลาที่กำหนดไว้ที่ 3 เดือน และหาอุปกรณ์ปลูกสร้างบ้านกันเอง หลังจับจองพื้นที่ปลูกบ้าน วันไหนใครว่างก็ไปถางป่า ที่ยังอุดมด้วยต้นยางขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางลำต้น 5-6 นิ้ว นำไม้ที่ตัดมาทำเสาเรือนและโครงจันทัน และหาเงินซื้อไม้ไผ่มาทำแปและเครื่องบนเพื่อมุงหลังคา

เมื่องานผ่านไปประมาณ 1 เดือน โครงบ้านขึ้นใหม่มีประมาณ 40 หลัง บ้านบางหลังได้มุงหลังคาแล้ว แต่ส่วนมากยังไม่ได้มุงหลังคา เพราะไม้เครื่องบนหลังคายังไม่เพียงพอ ช่วงนั้นฝนเริ่มตกลงมาทำให้ก่อสร้างบ้านต่อไม่ได้ จนไม้ไผ่และหญ้าที่มุงหลังคาถูกขโมยรื้อถอนไปหมด จนชาวบ้านอ่อนใจ เมื่อฤดูฝนมาถึง ไม่มีใครไปทำงานต่อ หยุดการก่อสร้างไปโดยปริยาย

จากนั้น 2-3 ปี มีข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์ว่า รัฐบาลไทยจะส่งชาวญวนอพยพในไทยไปอยู่เกาะตะรุเตา จ.สตูล ตามด้วยข่าวทางการจับชาวญวนอพยพในนครพนม หนองคาย อุดรธานี และสกลนคร ส่งไปพัทลุง และสุราษฎร์ธานี แห่งละประมาณ 200 คน

ที่อรัญประเทศ ผู้ว่าราชการจังหวัดปราจีนบุรี ได้เรียกประชุมชาวเวียดนามอพยพในพื้นที่ โนม์นำให้ไปตั้งถิ่นฐานในภาคใต้ โดยยกเหตุผลว่า ดินฟ้าอากาศดี ทำมาหากินง่าย

ไม่แห้งแล้งและต้องทำมาหากินทางนี้ภาชีสุลการกรมิดกฏหมายแบบที่อรัญประเทศ และให้เลือกตัวแทน 10 คน เพื่อผู้ว่าจะจัดพาไปดูการทำมาหากินของชาวไทยภาคใต้ โดยทางราชการจะออกค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมด แต่ได้รับคำปฏิเสธเป็นเสียงเดียวจากชาวชุมชนเวียดนามในอรัญประเทศ

ในระหว่างนั้น สงครามกู้ชาติในประเทศเวียดนาม โดยทหารฝ่ายเวียดนามห์ ภายใต้การนำของโฮจิมินห์ ได้ทำการสู้รบกับทหารฝรั่งเศสมา 10 ปี และยุติศึกเมื่อเดือน เบียน พู แดกในปี 2497 ฝ่ายฝรั่งเศสยอมถอนทหารออกจากเวียดนามส่งมอบอำนาจให้ฝ่ายเวียดนามห์ปกครองเวียดนามภาคเหนือ ส่วนทางเวียดนามภาคใต้ มี โง เดียน เดียม ซึ่งเดินทางกลับมาจากสหรัฐอเมริกาจัดตั้งรัฐบาลและเป็นประธานาธิบดี ตั้งแต่นั้นจึงเกิดมี “เวียดนามเหนือ-เวียดนามใต้”

ต่อมา หัวหน้าหน่วยควบคุมคนญวนอพยพในประเทศไทยได้มาประชุมชี้แจงว่า ประเทศเวียดนามสงบศึกแล้ว ทางรัฐบาลไทยจะทำการจัดส่งชาวเวียดนามกลับเวียดนาม ฉะนั้นให้ลงชื่อแจ้งความจำนงค์จะกลับไปอยู่กับฝ่ายเวียดนามเหนือหรือเวียดนามใต้ ชาวเวียดนามในรัฐประเทศไม่เชื่อว่าในประเทศเวียดนามจะสงบศึกจริง เพราะมี 2 รัฐบาล ดังนั้นจึงไม่ยอมลงชื่อ ทำให้ถูก บีบคั้นกดดันทุกวิถีทางเพื่อบังคับให้ลงชื่อสมัครใจกลับประเทศ เช่น สั่งจับกุมรถม้าที่ชาวเวียดนามใช้ทำมาหากินในเขตตลาด 9 คัน ไปเก็บไปที่สถานีตำรวจ โดยกล่าวหาว่า ใช้รถม้าไม่ถูกประเภท ส่วนรถม้าที่เหลือจากการถูกจับกุมก็ไม่กล้าออกมาทำมาหากินเช่นเคย เป็นเหตุให้รถม้าสูญพันธุ์ไปจากรัฐประเทศนับแต่นั้น และก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่กว่า 20 ครอบครัว ที่ทำกินทางรถม้า ที่กว่าจะกลับมาดำรงชีวิตตามปกติก็เป็นแรมปี

ในปีพ.ศ. 2502 ชาวเวียดนามได้เลือกอนุกรรมการผู้แทนชาวเวียดนาม ทำหน้าที่ดูแล หรือกล่าวตามตรงก็คือ จัดการทรัพย์สินส่งกลับให้แก่ชาวเวียดนามที่ต้องกลับประเทศ

ในช่วงที่ลัทธิคอมมิวนิสต์แพร่ขยายอิทธิพลในภูมิภาค ชาวเวียดนามในรัฐประเทศดำเนินชีวิตในลักษณะที่ถูกจำกัดเสรีภาพในทุกด้าน รวมทั้งการจำกัดเขตที่อยู่ การใช้ชีวิต และสิทธิทางการศึกษา มีหน้าที่ต้องขึ้นทะเบียนกับหน่วยราชการ และมีสถานะเป็น “คนต่างด้าว” ในบางช่วงที่สถานการณ์ทางการเมืองตึงเครียดไม่สามารถเดินทางหรือไปค้างแรมออกเขตพื้นที่ที่กำหนด

ในที่สุด ชาวเวียดนามก็ต้องลงชื่อ โดยพร้อมใจกันเลือกไปอยู่ฝ่ายเวียดนามเหนือ เพราะเลื่อมใสการเสียสละชีวิตเพื่องานกอบกู้ปลดแอกเวียดนามจากฝรั่งเศสและญี่ปุ่นของโฮจิมินห์ อย่างไรก็ตาม หัวหน้าหน่วยควบคุมคนญวนอพยพในประเทศไทยชี้แจงว่า ไทยยังไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับเวียดนามเหนือ

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการประชุมระหว่างสภาทนายความไทยกับสภาทนายความสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม หรือ เวียดนามเหนือ ที่กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ได้ทำสัญญาจัดส่งชาวเวียดนามอพยพกลับสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม (เวียดนามเหนือ) โดยมีคณะกรรมการกลางเพื่อจัดส่งชาวเวียดนามกลับ โดยมีผู้แทนของชาวเวียดนาม 1 คน และในจังหวัดและอำเภอที่มีชาวเวียดนามอาศัยอยู่ จะจัดตั้งอนุกรรมการเพื่อการจัดส่งชาวเวียดนามกลับโดยมีชาวเวียดนาม 1 คน

เรือเที่ยวแรกที่ส่งชาวเวียดนามในประเทศไทยกลับ เริ่มเปิดทูลเมื่อเดือนมกราคม 2503 และต่อเนื่องจนถึงเดือนกรกฎาคม ปี 2508 โดยมีชาวเวียดนามกว่า 40,000 คนเดินทางกลับ ในจำนวนนี้เป็นชาวเวียดนามในรัฐประเทศประมาณ 600 คน และกำลังเตรียมตัวอีกร้อยกว่าคนในช่วงกลางเดือนสิงหาคม แต่สหรัฐอเมริกาทำการโจมตีเวียดนามเหนือทางอากาศ โดยทิ้งระเบิดที่เมืองท่าไฮฟองเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2508 และส่งเครื่องบินทิ้งระเบิดต่อเนื่องทุกวัน ทำให้การจัดส่งชาวเวียดนามกลับได้หยุดชะงักลงตั้งแต่นั้นมาจนทุกวันนี้

ทุกเที่ยวเรือที่ชาวเวียดนามเดินทางกลับ ชาวเวียดนามคนอื่น ๆ ในชุมชนที่อรัญประเทศได้ช่วยกันเตรียม จัดแจง ขนย้ายสัมภาระต่าง ๆ ป้องกันความเสียหาย และช่วยกันขนของไปส่งที่สถานีรถไฟ โดยไม่ต้องจัดจ้างรถขนย้ายแต่อย่างใด ในจำนวนผู้ไปส่งชาวเวียดนามกลับประเทศรวมไปถึงชาวไทย ซึ่งไปส่งทั้งที่สถานีรถไฟและท่าเรือคลองเตย มีการร้องให้แสดงความอาลัยอาวรณ์ฝากของที่ระลึกซึ่งกันและกัน สมกับที่ผู้เฒ่าผู้แก่สอนลูกหลานว่า “เราอยู่ให้เขารัก-จากไปให้เขาคิดถึง”

เพื่อเป็นการรำลึกบุญคุณของคนไทย ก่อนเดินทางกลับชาวเวียดนามในอรัญประเทศได้ร่วมแรงร่วมใจจัดสร้างซุ้มประตูวัดหลวงอรัญญ์ เพื่อเป็นสมบัติแก่พี่น้องชาวไทย โดยจัดพิธีส่งมอบเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2506

ในปี 2535 รัฐบาลไทยได้พิจารณาให้สัญชาติไทยแก่บุตรหลานของชาวเวียดนามอพยพที่เกิดในไทย และต่อมาได้พิจารณาให้สถานะชาวเวียดนามอพยพ ได้รับใบสำคัญถิ่นที่อยู่และใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าว ซึ่งเป็นที่ปลื้มใจแก่ชาวเวียดนามในอรัญประเทศ จึงได้สร้างศาลาพักผ่อนสวนกาญจนาภิเษก และทำพิธีส่งมอบเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2542 ในโอกาสเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา

การที่ชาวเวียดนามในอรัญประเทศมีสถานะเป็นต่างด้าว ทำให้ลูกหลานไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน แม้เรียนจนจบระดับภาคบังคับก็ไม่มีโอกาสได้ประกาศนียบัตรรับรองวุฒิการศึกษา ทำให้ชาวเวียดนามที่นี้ต้องดิ้นรนวิ่งเต้นขอฝากฝังลูกหลานให้เป็นบุตรบุญธรรมของครอบครัวที่มีสถานะเป็น “คนไทย” เพื่อสามารถเข้าโรงเรียนได้ จากสภาพดังกล่าวทำให้ชาวเวียดนามดำเนินชีวิตเยียบ ๆ และเรียบง่าย ไม่แสดงตน และไม่แสดงออกถึงวัฒนธรรมของกลุ่มตนให้ปรากฏอย่างอิสระ

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า ท่ามกลางสถานการณ์ “ไม่ไว้ใจคนญวน” ซึ่งได้ปิดพื้นที่และโอกาสการแสดงออกทางวัฒนธรรมของคนกลุ่มนี้ให้ดำเนินอย่างเป็นธรรมชาติไปโดยปริยายดังกล่าว อาหารเวียดนาม หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “อาหารญวน” กลับกลายเป็นสัญลักษณ์ที่โดดเด่นและปรากฏทั่วทุกหัวระแหงในอรัญประเทศ โดยได้รับความนิยมในฐานะอาหารประจำวันของชาวท้องถิ่นอย่างมาก

ชาวเวียดนามเกือบทุกครอบครัวในอรัญประเทศนับถือศาสนาพุทธ มีส่วนน้อยที่นับถือศาสนาคริสต์ โรมันคาทอลิก

ชาวเวียดนามที่นับถือศาสนาพุทธมีวัดของกลุ่มตน ชื่อวัดบุญเจริญ ซึ่งเดิมมีพระสงฆ์หนัมนิกายเป็นผู้ดูแลและประกอบพิธีกรรมตามแบบนิยมของชาวเวียดนาม แต่เมื่อประมาณ 15 ปีที่ผ่านมา หลังจากพระรูปดังกล่าวมรณะภาพลง พระที่วัดก็เป็นพระไทยนิกายเถรวาท และเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามแบบเถรวาทแก่ชาวเวียดนามในอรัญประเทศนับแต่นั้น

เมื่อครั้งอพยพเข้ามาในปี 2489 มีพระญวน หนัมนิกายร่วมมาในคณะด้วย 4-5 รูป อยู่ที่อรัญประเทศ 1 รูป นอกนั้นไปอยู่ที่อำเภอเมืองปราจีนบุรี ระยะแรกพระญวนที่อยู่อรัญประเทศจำวัดที่ศาลเจ้าพ่อเขาน้อย ซึ่งเป็นศาสนสถานของชาวจีน จนเมื่อการก่อตั้งหมู่

บ้านญวนแล้วเสร็จ ต้นปี 2490 ชาวบ้านจึงช่วยกันจัดที่ทำนุบำรุงบ้านเป็นที่พำนักแก่พระสงฆ์ หลังจากนั้น พระญวนที่แรกไปอยู่ปราจีนบุรีก็ได้กลับมาอยู่ร่วมกันที่นี่

5-6 ปีให้หลัง พระบางรูปมรณภาพ บางรูปย้ายไปอยู่ที่เขาอีโต้ อ.เมือง ปราจีนบุรี คงเหลือแต่พระภิกษุถือ แะเหวียง ฉายา “เพือกมื่น” ต่อมา นายฮึง แซ่เลื่อง ชาวเวียดนามในชุมชนมิตรสัมพันธ์ได้บวชอณัมภิกษาที่จังหวัดกาญจนบุรี แล้วกลับมาอยู่ที่สำนักสงฆ์แห่งนี้ พระภิกษุถือ ได้รับความนับถือจากชาวบ้านอย่างมาก ชาวบ้านเรียกว่า “หลวงพ่อญวน” ต่อมามรณภาพ

สำนักสงฆ์แห่งนี้ มีชื่อเป็นภาษาเวียดนามว่า “จั่ว เพือกฮึง” แปลเป็นไทยว่า วัดบุญเจริญ แต่เนื่องจากที่ตลาดอรัญประเทศมีโรงแรมแห่งหนึ่งชื่อ โรงแรมบุญเจริญ ฉะนั้นจึงตั้งเป็นภาษาไทยว่า “ที่พักสงฆ์เจริญบุญ”

เมื่อภิกษุฮึงมรณภาพแล้วก็ไม่มีพระสงฆ์เวียดนามอณัมภิกษามาจำวัดอีก ในปี 2535 เริ่มมีพระสงฆ์ไทยเข้ามาจำวัดอยู่จนถึงปัจจุบัน ในแต่ละปีจะมีพระมาจำพรรษาไม่ต่ำกว่า 7 รูป ชาวบ้านมาทำบุญเป็นประจำและบูรณะวัดเรื่อยมา จนเมื่อ 1 พฤษภาคม 2543 ก็ได้จัดพิธีวางศิลาฤกษ์ศาลาการเปรียญแทนศาลาหลังเก่าที่เล็กและทรุดโทรมมากแล้ว โดยได้รับการร่วมแรงร่วมใจทั้งจากชาวญวนและชาวไทย รวมทั้งบุตรหลานของชาวเวียดนามอรัญประเทศที่ไปทำมาหากินนอกพื้นที่ รวมทั้งในกรุงเทพฯ และในงานสำคัญทางศาสนาที่จัดขึ้นทุกครั้ง พี่น้องชาวไทยและเวียดนามได้ร่วมกันทำบุญ รวมทั้งชาวเวียดนามที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกก็ร่วมทำบุญโดยไม่แบ่งแยกศาสนา

วันสำคัญทางประเพณีของชาวเวียดนามในอรัญประเทศ คือ วันตรุษเวียดนาม ซึ่งเป็นวันเดียวกับวันตรุษจีน เวียดนามจะให้การไหว้บรรพชนที่บูชา ในวันนี้ถือเป็นวันสำคัญของการรวมกลุ่มพบญาติ

เมื่อเสียชีวิต อาจจัดการศพด้วยวิธีการเผา หรือฝังศพ โดยสุสานของชาวเวียดนามอยู่ที่ สุสาน กม.5 โดยเป็นการใช้ร่วมกับชาวจีน

ในบ้านของชาวเวียดนามรุ่นแรก ๆ ที่อพยพเข้ามา มักมีหิ้งบูชาอยู่ในบ้าน ที่น่าสนใจคือ สิ่งที่ชาวเวียดนามในอรัญประเทศขณะนั้นนำขึ้นหิ้ง ได้แก่ แผนที่ประเทศเวียดนาม และภาพของ “ลุงโฮ” หรือประธานาธิบดีโฮจิมินห์ ของเวียดนาม ผู้ซึ่งเป็นเสมือนศูนย์รวมจิตใจของชาวเวียดนามในขณะนั้น อิทธิพลของโฮจิมินห์ที่มีต่อชาวเวียดนามในอรัญประเทศมีสูงยิ่ง โดยนอกจากจะเป็นสิ่งสักการะที่ถูกนำไปในหิ้งบูชาตามบ้าน เมื่อถึงครั้งที่ลุงโฮเสียชีวิต ชาวเวียดนามยังได้จัดพิธีศพและบำเพ็ญกุศลที่วัดญวน โดยมีการมาร่วมกันร้องไห้หน้าศพเพื่อแสดงความเศร้าโศกเสียใจต่อการจากไปอย่างลึกซึ้ง

ปัจจุบันชาวญวนในอรัญประเทศมีอยู่จำนวน 120 ครัวเรือน บนพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลอรัญประเทศ จำนวน 20 ไร่เศษ มีประชากรประมาณ 700 คน ในจำนวนนี้เป็นข้าราชการ 10 คน และในปี พ.ศ. 2535 ประเทศไทยประกาศให้เด็กชาวเวียดนามที่เกิดในไทยถือสัญชาติไทยได้ และมีสิทธิเข้ารับราชการได้เหมือนคนไทย พ.ศ. 2542 ชาว

เวียดนามได้สร้างศาลาพักผ่อนที่สวนกาญจนาภิเษกเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติให้แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

จากการที่รัฐบาลไทยดำเนินมาตรการควบคุมชาวเวียดนามอย่างใกล้ชิด โดยจำกัดสิทธิในด้านต่าง ๆ อย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในสระแก้ว ทำให้ชาวเวียดนามในรัฐประเทศค่อนข้างระมัดระวังในการแสดงตัวและแสดงออกถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม มีข้อเปรียบเทียบระหว่างชาวจีนและชาวเวียดนามในรัฐประเทศ ที่แม้มีข้อคล้ายคลึงกันหลายประการ เช่น มีความชำนาญด้านการพาณิชย์ และมีระบบความเชื่อและวัฒนธรรมใกล้เคียงกัน เป็นต้น แต่ขณะเดียวกันก็มีข้อต่างกันชัดเจน

ชาวเวียดนามในรัฐประเทศมีแนวทางการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย สมถะ รักสงบ กลมเกลียวในหมู่พวกพ้องอย่างยิ่ง กล่าวกันว่า การเป็นศัตรูกับคนเวียดนามในพื้นที่คนเดียวเท่ากับเป็นศัตรูของคนทั้งชุมชน นอกจากนี้ ยังหนักเอาเบาสู้ ชำนาญด้านงานช่างฝีมือ และแม้จะทำการค้าเช่นเดียวกับชาวจีน แต่ก็ทำแบบเงียบ ๆ ถึงแม้มีฐานะดีก็ไม่แสดงตัว ดังรูปธรรมที่มีการตั้งข้อสังเกตว่า ชาวเวียดนามในรัฐประเทศไม่มีใครทำกิจการร้านขายของรูปพรรณ ทั้งที่มีฐานะพอจะทำได้ ทั้งนี้เพราะการทำร้านทองเป็นกิจการที่แสดงออกถึงความมั่งคั่งชัดเจน มีผู้กล่าวว่า ในกรณีของอรัญประเทศ ชาวเวียดนามนั้นค้าขายเก่งกว่าชาวจีน แต่ด้วยขาดกำลังทุนและเครือข่ายทางการค้า ทำให้ไม่มีโอกาสแสดงบทบาททางเศรษฐกิจชัดเจนเท่าชาวจีน

กล่าวได้ว่า การที่ชาวเวียดนามเข้ามาสู่รัฐประเทศด้วยสาเหตุทางการเมือง ทั้งจากศึกสงครามในประเทศตน และเข้ามาในช่วงที่เกิดการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองในระดับภูมิภาคอย่างเข้มข้น ส่งผลอย่างมากต่อวิถีชีวิตและการคลี่คลายทางวัฒนธรรม การตกเป็นเป้าหมายแห่งความไม่ไว้วางใจจากรัฐอย่างยาวนาน ทำให้ชาวเวียดนามในรัฐประเทศจำต้องซ่อนเร้นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งด้านประเพณี พิธีกรรม ศิลปการแสดง ฯลฯ เอาไว้ แม้กระทั่งการสอนภาษาเวียดนามให้แก่คนรุ่นใหม่ ก็ยังต้องกระทำแบบปิดบัง อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงโอกาสที่สามารถแสดงออกถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เช่น ได้รับการเชื้อเชิญให้ไปร่วมแสดงในโอกาสพิเศษต่าง ๆ จากทางราชการ ชาวเวียดนามที่นี่จะให้ความร่วมมืออย่างเต็มอกเต็มใจและด้วยความภาคภูมิใจ ที่น่าสังเกตก็คือ ตัวแทนการแสดงทางวัฒนธรรมในโอกาสเหล่านี้ มักได้แก่ ผู้หญิง เท่านั้น

ในพื้นที่อันจำกัดจำเขี่ยที่สภาพสังคมเปิดโอกาสให้ชาวเวียดนามเข้าไปมีส่วนร่วมระหว่างช่วงเวลาแห่งการถูกหวาดระแวงด้วยเหตุผลทางการเมืองในช่วงที่ผ่านมา ชาวเวียดนามในรัฐประเทศได้แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มได้อย่างน่าสนใจ ดังเช่น ในการจัดงานลอยกระทงของอำเภอซึ่งเป็นงานใหญ่งานหนึ่งในรอบปี กลุ่มชาวเวียดนามได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดรถตกแต่งเพื่อร่วมในขบวนแห่กระทง ปรากฏว่า ชาวเวียดนามได้ใช้ฝีมือเชิงช่างตกแต่งรถอย่างสวยงามและน่าทึ่ง โดยสร้างตัวการ์ตูนล้อเลียนสถานการณ์การเมืองและสังคม ซึ่งสร้างความแตกต่างจากรถที่ตกแต่งโดยคนกลุ่มอื่น ๆ ที่เน้นความสวย

งามและตลกขบขัน จนในระยะหลัง ๆ แนวคิดในการตกแต่งรถขบวนในแบบฉบับของชาวเวียดนามก็ได้กลายเป็นต้นแบบที่หลายกลุ่มใช้เป็นแนวทางต่อมา กล่าวได้ว่าชาวเวียดนามในรัฐประเทศได้แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ที่มีความสนใจด้านการเมืองอย่างแรงกล้า

ในขณะที่ประเพณีพิธีกรรมของชาวเวียดนามในรัฐประเทศเป็นสิ่งที่ไม่อาจแสดงออกอย่างเสรีได้ ชาวเวียดนามที่นี่ก็ค่อย ๆ สร้างรูปแบบพิธีกรรมอื่นขึ้น ที่เห็นได้ชัดก็คือ ประเพณีการทำบุญกลางบ้าน หรือการทำบุญประจำปีของชุมชน โดยนิมนต์พระภิกษุมารประกอบพิธีกรรมเพื่อสร้างความเป็นสิริมงคลในชุมชน ซึ่งเป็นรูปแบบที่กลมกลืนอย่างยิ่งกับประเพณีท้องถิ่น เพราะลักษณะการจัดทำบุญกลางบ้านเช่นนี้เป็นที่นิยมของชุมชนชาวลาว ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของสระแก้ว

มีลักษณะโดดเด่นประการหนึ่ง ของชาวชุมชนชาวเวียดนามในรัฐประเทศ คือ ความสามัคคีรักใคร่ปรองดอง ช่วยเหลือกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามทุกข์ยาก เช่น เมื่อคนในชุมชนเสียชีวิตลง คนทั้งหมดจะเข้ามาร่วมในกระบวนการจัดการพิธีศพ สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่า ในสภาพแวดล้อมและสังคมที่ไม่เอื้อให้สามารถแสดงออกถึงประเพณี พิธีกรรม หรือครรลองชีวิตตามวัฒนธรรมเดิมได้ ทว่า สำเนียงหรือจุดร่วมแห่งชาติพันธุ์ของชาวเวียดนามที่นี่ยังคงดำรงอยู่อย่างเข้มข้น

ในยุคสมัยที่โอกาสการพินิจตัวตนและการแสดงออกทางวัฒนธรรมของชาวเวียดนามในรัฐประเทศเปิดกว้างขึ้นหลังสงครามทางการเมืองในอินโดจีนถูกแปรสู่สนามการค้า เทคโนโลยีการสื่อสารหลายประเภทได้ถูกใช้ประโยชน์ในการเชื่อมโยงวัฒนธรรมจากต้นสายที่ประเทศเวียดนามเข้ามายังที่นี่ หลายครอบครัวที่มีผู้เฒ่าผู้แก่ที่อพยพมาจากเวียดนามเมื่อยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองติดตั้งจานดาวเทียมเพื่อชมรายการโทรทัศน์ 2 สถานีที่ส่งมาจากประเทศเวียดนาม นอกจากนี้ เทปวิดีโอบันทึกภาพยนตร์การแสดงทางวัฒนธรรมจากประเทศแม้จะถูกส่งมายังชุมชนชาวเวียดนามในรัฐประเทศด้วยเช่นกัน เทปวิดีโอเหล่านี้จะถูกใช้ประโยชน์ชัดเจนในฐานะต้นแบบการฝึกซ้อมชุดการแสดงต่าง ๆ ที่ชาวเวียดนามได้รับการเชื้อเชิญหรือจัดให้มีขึ้นในโอกาสต่าง ๆ ผู้สูงอายุในชุมชนหลายคนที่เกิดในเวียดนามปรารถนาและใช้ความพยายามไม่น้อยในการรื้อฟื้นวัฒนธรรมเดิมให้กลุ่มชนรุ่นหลังได้ศึกษาและสืบทอด ทั้งในด้านภาษาและประเพณี

5. เขมร

ร่องรอยของชุมชนชาวเขมรที่สระแก้วปรากฏอยู่ทั่วไปนับแต่ยุคอดีต ไม่ว่าจะเป็นที่ปราสาทเขาน้อยสี่ชมพู ที่อำเภอรัฐประเทศ ปราสาทสต็อกก้อกธม ที่กิ่งอำเภอโคกสูง ปราสาทเขาโล้นที่อำเภอตาพระยา ปราสาทบ้านน้อยห้วยพะโย ที่อำเภอวัฒนานคร ต่างก็มีรอยจารึกอยู่มากมาย รวมถึงแหล่งชุมชนในเขตอำเภอเมืองสระแก้ว ในยุคของกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ยกทัพไปตีเขมรกำลังรบในกองทัพส่วนใหญ่ก็เป็นมอญ ลาว เช่นเดียวกับเจ้าพระยาจักรี ที่ยกทัพไปตีเขมร ปี 2324 กำลังรบก็เป็นเขมร มอญ ลาว เช่นกัน และในเขตพื้นที่ของจังหวัดสระแก้ว ก็เป็นเส้นทางผ่านของกองทัพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และพระยาจักรี

ปัจจุบัน กลุ่มชนที่มีเชื้อสายเขมรแต่สัญชาติไทย ตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่อยู่ที่ อำเภอตาพระยา บ้านละลมติม กิ่งอำเภอโคกสูง บ้านตุ่น อำเภออรัญประเทศ และอำเภอคลองหาด และพบชาวส่วยอยู่บ้านฝักมิด อำเภอวังน้ำเย็น หมู่ที่ 6 และ 10 ตำบลเขาสามลือ อำเภอเขาฉกรรจ์

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ยกทัพไปปราบเขมรและได้ปกครองเขมรเรื่อยมา ในหนังสือประชุมพงศาวดาร (ครุสภา: 2507) กล่าวไว้ว่า

“เมื่อครั้งเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ เวียงจันทน์ รัชสมัยของรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2368-2375) พระองค์ได้รับสั่งให้กรมหมื่นสุรินทรรักษ์เป็นจอมทัพ ตั้งประจักษ์พลาที่ปราจีนบุรี จัดกระบวนทัพให้พระยาราชสุภาวดี คือพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี) คุณพลเป็นกองทัพนหน้า 1 ให้พระยาคลัง (ดิศ บุนนาค) คุณพลเป็นกองทัพนหน้า 2 กรมหมื่นพิทักษ์เทเวศร์ เป็นปีกขวา กองเขมรเป็นกองอิสระ และให้พระยาราชนิกุลพระยารามคำแหง พระยาอินทราธิบดีสีหราชเมือง พระยาจันทบุรี คุณไปตีเมืองนครจำปาศักดิ์ อีกกองหนึ่ง” ทำให้ น่าเชื่อได้ว่า กองทัพในสมัยนั้นเดินทางผ่านเมืองปราจีนบุรี เมืองประจันตคาม เมืองวัฒนานคร และเมืองอรัญประเทศ

จนกระทั่งตอนปลายรัชสมัยของรัชกาลที่ 4 เกิดกรณีพิพาทระหว่างไทยกับประเทศฝรั่งเศส เขมรต้องตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส ไทยจึงได้ปกครองมณฑลบูรพา หรือ เขมรนอก แทน ต่อมาภายหลังเกิดสงครามบูรพา ฝรั่งเศสปกครองประเทศกัมพูชา และประเทศไทยสูญเสียเสียมราฐ พระตะบอง มงคลบุรี ทำให้เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ รวบรวมไพร่พลเสด็จกลับประเทศไทย (ราว พ.ศ. 2449) ผ่านเส้นทางทัพเสด็จ (บ้านทัพเสด็จ) ตาพระยาอรัญประเทศ เข้าสู่เมืองปราจีนบุรี ระหว่างนั้น เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ได้ทรงสร้างพระราชวังที่เมืองปราจีนบุรี พร้อมทั้งได้นำบรรดาช่าง หรือแรงงานจากประเทศเขมรมาช่วยสร้างพระราชวังดังกล่าว ซึ่งปัจจุบันที่ตั้งของโรงพยาบาลสมเด็จพระยาอภัยภูเบศร์

เมื่อเสร็จแล้วชาวบ้านเขมรก็กลับมาต้องถิ่นฐานที่บ้านหนองบัวใต้ เมืองอรัญประเทศ และกระจายมาอยู่ที่บ้านตุ่น จนเมื่อเกิดโรคห่า(อหิวาตกโรค) ชาวบ้านบางส่วนได้อพยพไปอยู่ที่บ้านเหล้าคลองกลาง และที่บ้านละลมติม ราว พ.ศ. 2463 หรือประมาณ 81 ปีที่ผ่านมา จากบอกเล่าชาวเขมรที่ไม่ได้อพยพตามเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์บางส่วนได้ตั้งหลักอยู่แถบตาพระยา สันรอกซัน โศกโพล โดยในบริเวณดังกล่าว ชาวบ้าน ร้อยละ 80 ใช้ภาษาเขมร

ปัจจุบัน กลุ่มชนเชื้อสายเขมรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตจังหวัดสระแก้วประกอบด้วย 3 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มชาวเขมรในอำเภอตาพระยา ซึ่งเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ของอำเภอดังกล่าว, กลุ่มชาวเขมรบ้านละลมติม อำเภอโคกสูง และกลุ่มชาวเขมรบ้านตุ่น ซึ่งอยู่ถัดจากบ้านละลมติมประมาณ 25 กิโลเมตร โดยชาวเขมรทั้ง 3 กลุ่มต่างก็มีเรื่องเล่าถึงความ เป็นไปในประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นของตนว่ามีความเกี่ยวข้องกับเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ทั้งสิ้น เช่น ชาวเขมรที่ตาพระยา เล่าว่า บริเวณนี้มีลูกหลานของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์อยู่จำนวนมาก เนื่องจากเดิมบริเวณนี้เป็นเขตป่าดงพงไพรที่ท่านเคยเดินทางมาล่าสัตว์ ทางด้านชาวเขมรละลมติมเล่าว่า บรรพบุรุษเป็นบริวารที่ติดตามเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์มาจาก

มณฑลบูรพา เมื่อครั้งไทยเสียดินแดน เมื่ออพยพผ่านมาถึงบริเวณนี้ซึ่งอยู่ห่างจากอำเภอดาพระยาที่มีสภาพค่อนข้างแห้งแล้ง ประมาณ 30 กิโลเมตร และพบว่า มีหนองน้ำใหญ่กักตุนน้ำไว้ที่ฐานบ้านเรือนอยู่ที่นี่นับแต่นั้น

สำหรับชาวเขมรที่บ้านตุน อำเภออรัญประเทศ เล่าถึงประวัติการตั้งถิ่นฐานว่า บรรพบุรุษของกลุ่มตนเป็นชาวเขมรที่ติดตามเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์มาจากจังหวัดพระตะบอง เพื่อมาช่วยสร้างตึกเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ที่ตัวอำเภอเมืองปราจีนบุรี เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็หาตั้งหลักแหล่งถาวร โดยชาวเขมรที่ร่วมกลุ่มบางครอบครัวแยกไปตั้งชุมชนเป็นชุมชนหนองบัวใต้ ซึ่งอยู่ห่างไปประมาณ 4 กิโลเมตร อีกกลุ่มหนึ่งแยกมาตั้งอยู่ที่บ้านตุนแห่งนี้ ชาวเขมรที่เดินทางพร้อมกับเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ในปัจจุบันสืบทอดมาถึงชั่วคนที่ 5 (ทวด-ปู่-พ่อ-ลูก-หลาน) แล้ว

ชาวเขมรในอรัญประเทศยังมีความผูกพันแน่นแฟ้นกับชาวเขมรในประเทศกัมพูชา ดังที่ชาวเขมรบ้านตุนรุ่นอายุ 40-50 ปี เล่าว่า แต่ละครอบครัวจะมีญาติจากทางกัมพูชาข้ามพรมแดนมาเยี่ยมเยียนอยู่เนือง ๆ คราวละประมาณ 2 สัปดาห์เสมอ ในลักษณะที่ผลัดกันไปผลัดกันมา ในช่วงก่อนเกิดสงครามใหญ่ในกัมพูชา ชาวเขมรในสระแก้วหลายครอบครัวมีแรงบันดาลใจที่จะกลับไปตั้งรกรากที่นั่น แต่มักถูกเพื่อนบ้านในชุมชนเดียวกันทัดทานไว้ เพื่อให้อยู่เป็นเพื่อนกัน เมื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างชาวเขมรในสระแก้วกับคนกลุ่มต่าง ๆ พบว่า มีสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับสมาชิกร่วมชาติพันธุ์ ซึ่งมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรม มากกว่ากับชุมชนในละแวกใกล้เคียง เช่น ชุมชนคนลาว ญ้อ หรืออื่น ๆ ทั้งที่อยู่ใกล้ชิดกันมากกว่าในเชิงกายภาพก็ตาม

ชาวเขมรทั้ง 3 กลุ่มดังกล่าวมีวัฒนธรรมร่วมกันโดยมีการแสดงออกคล้ายคลึงกัน ทั้งด้านภาษา การแต่งกาย อาหาร ประเพณีความเชื่อ ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตที่มีลักษณะแยกตัวโดดเดี่ยว เกาะกลุ่มในพื้นที่อย่างเหนียวแน่น ไม่กระตือรือร้นต่อการเปิดรับวัฒนธรรมจากภายนอก แม้ทั้งหมู่บ้านละลมดิมและบ้านตุนต่างก็ถูกแวดล้อมด้วยหมู่บ้านของชาวลาวก็ตาม ขณะที่เขมรในเขตอำเภอดาพระยาเอง ก็มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สภาพความเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพในอำเภอดังกล่าวเกิดขึ้นช้ามาก

ชาวเขมรที่นี่นิยมแต่งงานในกลุ่มชาวเขมรด้วยกันเอง ชายและสะใภ้ในชุมชนหลายคนเป็นชาวเขมรจากแถบอีสานใต้ เช่น จ.บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ฯลฯ ผ่านการรู้จักโดยเครือข่ายความสัมพันธ์ทางประเพณีและเศรษฐกิจของกลุ่มชนชาวเขมร

ฐานะทางเศรษฐกิจของชาวเขมรในสระแก้วจัดว่าไม่ร่ำรวย โดยทั่วไปประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนาทำไร่ โดยถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินอย่างถูกต้องกฎหมาย และรับจ้างคนลาวหรือคนกลุ่มอื่น ๆ ในพื้นที่ทำงานจิปาตะทั่วไป

วงจรชีวิตของชาวเขมรที่บ้านตุน มีการทำนาดำเป็นแกนสำคัญ การทำนาเป็นไปเพื่อผลิตข้าวเจ้าไว้บริโภคเองในครอบครัว ที่เหลือจึงขาย ช่วงหลังดำนาและหลังเก็บเกี่ยวเป็นช่วงของการทำกิจกรรมอื่น ๆ เช่น ช่วงหลังดำนาในหน้าฝนออกไปเก็บต้นฝื่อ หรือ กก จากบ้านเมืองไผ่ ซึ่งใช้เวลาเดินไปกลับตั้งแต่ตี 3 กลับค่ำ เพื่อนำมาทอเสื่อไว้ใช้, ออกเก็บ

หน่อไม้เผ็กในหน้าแล้ง รวมทั้งการออกรับจ้างเป็นแรงงานด้านต่าง ๆ เช่น รับจ้างคนลาวที่
หันไปทำอาชีพค้าขายทำนา เป็นต้น

ในระหว่างที่เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่มีการสู้รบอย่างรุนแรงในเขมร และ
ส่งผลให้เกิดผู้อพยพชาวเขมรทะลักสู่ชายแดนไทยจำนวนมาก สระแก้วเป็นพื้นที่สำคัญที่
องค์การสหประชาชาติและรัฐบาลเข้ามาจัดสร้างค่ายลี้ภัยพชนชาติใหญ่ขึ้นหลายแห่ง มี
จำนวนชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในค่ายหลายแสนคน อย่างไรก็ตาม ชาวเขมรเหล่านี้ถูกกัก
บริเวณอยู่เฉพาะในเขตค่าย และส่งออกนอกประเทศในเวลาต่อมา มิได้เกี่ยวข้องกับความเป็น
ไปทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดสระแก้วโดยตรง อย่างไรก็ตาม จากสภาพความเป็น
ไปในช่วงดังกล่าว ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงทางการเชื่อมฐานะทางเศรษฐกิจของชาว
เขมรที่มีสถานะเป็น “คนไทย” ที่อยู่ในสระแก้วจำนวนหนึ่ง ที่เป็่นนักการค้า ติดต่อบริการ
งาน แสวงหาโอกาสสร้างรายได้และทำกำไรจากภาวะคับขันแห่งสงครามช่วง “เขมรแดง”
จนสามารถสร้างเนื้อสร้างตัวให้มีฐานะขึ้นมาได้ แต่ก็นับเป็นชาวเขมรส่วนน้อยเท่านั้นเมื่อ
พิจารณาจากภาพรวมของชาวเขมรในสระแก้วทั้งหมด

การอพยพของชาวกัมพูชาเข้ามาในเขตสระแก้วระหว่างการสู้รบของเขมรเสรีและ
เขมรคอมมิวนิสต์ในประเทศกัมพูชา ตั้งแต่ปี 2518 จนประมาณปี 2536 มี 2 ระลอก
ใหญ่ ระลอกแรก คือในปี 2518 เมื่อกรุงพนมเปญถูกเขมรคอมมิวนิสต์ยึดได้ในปีนั้น ส่งผล
ให้ชาวเขมรทะลักเข้ามาใน 2 พื้นที่ของไทยคือ อรัญประเทศ และอำเภอโป่งน้ำร้อน จ.
จันทบุรี ระลอกที่สอง เกิดภายหลังเขมรคอมมิวนิสต์ กลุ่มเฮง สัมริน ร่วมกับเวียดนามทำ
การกวาดล้างเขมรเสรี ทำให้เกิดการสู้รบและการทำลายล้างชาติอย่างรุนแรง เฉพาะ
ระหว่างเดือนมกราคม – ตุลาคมในปีเดียว มีชาวเขมรอพยพหนีภัยสงครามเข้าสู่เขตไทยถึง
ประมาณ 154,000 คน และยังคงทยอยเข้ามาเรื่อย ๆ อย่างต่อเนื่องเมื่อเกิดเหตุไม่สงบใน
ประเทศ

ลักษณะเด่นพิเศษของชาวเขมร คือ ส่วนมากผิวดำ วิทยกลางคนขึ้นไปมักมีผ้า
ขาวม้าลายหมากกรุดติดตัวอยู่เสมอ ผู้หญิงนิยมใส่โจงกะเบน และมีผ้าพาดบ่า

ประเพณีและความเชื่อที่น่าสนใจ

◆ การนับถือไสยศาสตร์

ชาวเขมรเชื่อกันว่า ไสยศาสตร์ เป็นเครื่องมือป้องกันตนเอง และแสดงถึงความมี
อำนาจ การรักษาโรค การสร้างความยอมรับของสังคม และเป็นเครื่องมือที่จะทำลายฝ่าย
ตรงข้ามที่มีความขัดแย้งกับตนเอง โดยการใช้ไสยศาสตร์ต้องเป็นผู้ที่มีความตั้งใจที่จะ
ศึกษาอย่างแรงกล้า ต้องสามารถควบคุมตนเองได้อย่างเคร่งครัด ไสยศาสตร์ที่มีชื่อของชาว
เขมร ได้แก่ การเสกหนังสือความเข้าท้อง การเสกเข็มเข้าท้อง การไชยาล้าง (สั่งให้ฝ่ายตรงข้าม
มีอันเป็นไป) ซึ่งไสยศาสตร์เป็นเรื่องเฉพาะตัว ซึ่งปัจจุบันความเชื่อในพิธีกรรมทางไสย
ศาสตร์ได้สูญหายไปกับความเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เด็กสมัยใหม่ได้
ให้ความสนใจเทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวกในปัจจุบันมากกว่า

◆ การเล่นผีแม่มด

เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ยังคงสืบเนื่องจนปัจจุบัน โดยเชื่อว่าชาวเขมรทุกคนต้องมีผู้ดูแลรักษา และเป็นเหตุให้ชาวบ้านเกิดความรัก ความสามัคคีในชุมชน การเล่นผีแม่มดกระทำเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่เชื่อว่าผิดปกติ เช่น การมาเกี่ยวพาราสีของฝ่ายชายทำให้ผีเข้าญาติของฝ่ายหญิง ของสำคัญหายไป มีอาการไข้ เป็นต้น

พิธีกรรมนี้ถือว่ามีความสำคัญต่อชาวเขมร ทั้งในแง่การเยียวยาจิตใจและการรักษาโรค ทุกครั้งเมื่อมีกิจกรรม “เล่นผีแม่มด” ผู้ที่ถูกผีแม่มดเข้าจะไม่สามารถควบคุมตัวเองได้ เหมือนกับการเข้าทรง ซึ่งลักษณะเช่นนี้ยังทำให้ผู้ร่วมในกิจกรรมมีความเชื่อว่า การกระทำนั้น “ผิดผี” และต้องทำตามที่ผีบอก หรือสั่งให้ทำ ลักษณะของพิธีกรรมมักเริ่มจากการเทข้าวสารลงใส่ถาด จากนั้นหมอมะณีนจะถามผีว่าทำไมจึงมาเข้าและต้องการอะไร แล้วใช้มีดปลายแหลมปักลงที่ข้าวสาร ส่วนมากผีจะเรียกเอาหมูหรือสัตว์ แล้วออกจากร่างไป

◆ การถือฤกษ์ทำนา

ชาวเขมรนับถือเจ้าแม่โพสพที่สิงอยู่ในไถนา ต้นข้าว และจะทำให้พืชผลการทำนาอุดมสมบูรณ์ โดยจะทำพิธีเลือกวันทำนาของหมู่บ้าน เพื่อทำพิธีเซ่นไหว้และใช้ต้นกล้วยปักดำ เชื่อกันว่า พิธีดังกล่าวถือเป็นฤกษ์ดีของการทำความรุ่งเรืองแก่ตนเอง

ทุกวันนี้ แม้ว่าเรายังคงเห็นภาพของชาวเขมรที่พูดเขมร นุ่งโจงกระเบน เคี้ยวหมาก ตัดผมทรงอกกระทุ้มตามแบบฉบับของชาวเขมรดั้งเดิมอยู่ทั่วไปในชุมชนใหญ่ทั้ง 3 ช้างต้น ทว่า ในปัจจุบัน ประเพณีการแต่งงานและเกาะกลุ่มเหนียวแน่นของชาวเขมรในสระแก้วเริ่มเกิดความเปลี่ยนแปลง หลังจากที่คนรุ่นใหม่เดินทางออกไปเรียนหนังสือและทำงานนอกชุมชนมากขึ้นเป็นลำดับ

อาชีพการงานของคนรุ่นใหม่ในชุมชนชาวเขมรมุ่งสู่การเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม เดินทางไปทำงานไกลถึงกรุงเทพฯ สมุทรสงคราม สมุทรสาคร และจังหวัดอื่น ๆ ที่มีโรงงานกระจุกตัว อีกบางส่วนทำงานก่อสร้างให้กับผู้รับเหมารายใหญ่ในพื้นที่ มีรถมารับไปจากชุมชนแต่เช้า และนำมาส่งตอนเย็น ในช่วงกลางวันคนที่เหลืออยู่มักเป็นเด็ก ผู้หญิง และคนชรา

การโยกย้ายออกไปทำมาหากินไกลจากชุมชน ทำให้ระบบโครงสร้างครอบครัวเกิดการปรับตัวตามไปด้วย การแต่งงานเฉพาะในกลุ่มชาวเขมรไม่เป็นที่นิยม แต่จะจับคู่กันตามความพึงพอใจของหนุ่มสาว และแยกครอบครัวออกไปใช้ชีวิตตามลำพังในย่านที่มีงานอุตสาหกรรมและรับจ้าง ภาษาเขมรไม่ใช่ภาษาในชีวิตประจำวันของคนรุ่นใหม่อีกต่อไป แม้ยังสามารถฟังออก เพราะคนรุ่นพ่อแม่ยังคงพูดเขมร แต่ตนเองไม่พูดเขมร เพราะไม่เคยปากสิ่งที่เข้ามาทดแทนภาษาเขมรก็คือ ภาษากลาง ที่เด็กเขมรคุ้นเคยมาแต่เล็กแต่น้อยจากการใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียนตามหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับของรัฐ

มีชาวเขมรบางส่วนอยากเรียนเขียนอ่านภาษาเขมร แต่ไม่สามารถทำได้ เพราะต้องทำงานหนัก ไม่มีเวลาพอสำหรับการศึกษา อีกทั้งขาดแคลนตำราที่จะช่วยสนับสนุนให้การศึกษาด้วยตัวเองในเวลาที่ว่างจากงานเป็นไปได้โดยสะดวก

บทที่ 4

ข้อสังเกตต่อลักษณะความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในจังหวัดสระแก้วและปราจีนบุรี

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาตระหนักว่าสังคมไทยประกอบด้วยความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค โดยเนื่องมาจากความแตกต่างของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ กลุ่มชาติพันธุ์ และความเป็นมาทางประวัติศาสตร์

ในกรณีพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ซึ่งปรากฏให้เห็นว่าเป็นบริเวณที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มตั้งถิ่นฐานอยู่มาเป็นเวลาช้านานอย่างชัดเจนตามที่ได้บรรยายไปแล้วนั้น ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต ในช่วงเวลาแห่งการเข้าตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกัน ทำให้เกิดข้อสังเกตต่อลักษณะความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่บริเวณนี้ได้หลายประการ สรุปได้ดังนี้

ประการแรก ความเข้มแข็งของพลังแห่งสำนึกร่วมทางวัฒนธรรม

การอยู่ร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์หลายหลากในพื้นที่สระแก้ว ซึ่งดำเนินมาอย่างปรองดองเป็นปกติสุข ไม่มีการขัดแย้งรุนแรง มีลักษณะสองด้านดำเนินควบคู่กัน นั่นคือ ในแง่หนึ่งนั้น มีการผสมผสานกันในระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นเป็นหนึ่งเดียว โดยมีกลุ่มชุมชนเกษตรกรรม ได้แก่ ชาวเขมร ญ้อ ลาว เป็นผู้ผลิตสินค้าระดับวัตถุดิบ และกลุ่มพ่อค้า ได้แก่ ชาวจีน เวียดนาม ตลอดจน ลาว และ เขมร บางส่วน ที่ทำหน้าที่รวบรวม และติดต่อเชื่อมโยงหาตลาดกระจาย ตลอดจนแปรรูปวัตถุดิบ แต่ในอีกแง่หนึ่ง กลุ่มชนต่างชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในสระแก้วมานานมากกว่า 50-200 ปี ก็ยังมีการยึดโยงผูกพันในกลุ่มวัฒนธรรมของตนอย่างเหนียวแน่น โดยสะท้อนจากการแบ่งบริเวณตั้งถิ่นฐานออกเป็นโซนเฉพาะอย่างชัดเจน แม้กระทั่งในเขตตัวเมืองปัจจุบัน ก็ยังมีการแบ่งย่านของชาวจีน ญวน และญ้อ โดยต่างก็รักษาหลักแหล่งที่ตั้งแต่ดั้งเดิม และแม้ว่าในช่วงที่ผ่านมาบทบาทของรัฐจากส่วนกลางจะเข้าไปทดแทนการทำหน้าที่เดิมของชุมชน เช่น ด้านการศึกษา สาธารณสุข และสวัสดิการสังคมต่าง ๆ แต่การสามัคคีช่วยเหลือกันในงานประเพณีพิธีกรรมระดับกลุ่มยังคงมีความสืบเนื่อง กรณีที่เห็นได้ชัด ก็คือ ชาวเวียดนาม ที่มีความเป็นปึกแผ่นกันอย่างสูง

ประการที่สอง การสืบแบบแผนวัฒนธรรมเดิมแม้ต่างสถานที่และช่วงเวลา

แม้ว่าชุมชนในหลายพื้นที่ของสระแก้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเขตอรัญประเทศอพยพมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่มานานนับร้อยปีแล้ว แต่ยังคงรักษาและสืบเนื่องเอกลักษณ์หรือ

แบบแผนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไวจนถึงปัจจุบัน ที่เห็นชัดเจนได้แก่ เรื่องของ ภาษา และประเพณีพิธีกรรม เช่น การแห่ปราสาทผึ้ง ของชาวน้อย อันเป็นหนึ่งในเดียวกับชาวน้อยในที่อื่น ๆ ทั้งในฝั่งไทย ลาว และกัมพูชา หรือการตั้งโรงเจและศาลเจ้าของชาวจีน ที่เป็นทั้งสัญลักษณ์และศูนย์รวมผู้คน-ความสัมพันธ์ ของชาวจีนในพื้นที่ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เหมือนกับในชุมชนชาวจีนอื่น ๆ ในโลก รวมทั้งการวางรากฐานและสนับสนุนให้ลูกหลานได้เรียนภาษาจีนถึงระดับอ่านออกเขียนได้ เพื่อเป็นประตูไปสู่การเรียนรู้และสืบทอดวัฒนธรรมจีนในด้านต่าง ๆ อย่างกว้างขวางในอนาคต

ประการที่สาม การต่อยอดแก้ววัฒนธรรมเดิมในสภาพแวดล้อมใหม่

เมื่อเข้ามาตั้งชุมชนในถิ่นฐานใหม่ที่นี่ คนจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้นำฐานจากวัฒนธรรมเดิมมาใช้ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ โดยการสร้างความหมายแก่สภาพแวดล้อมและต่อยอดประเพณีพิธีกรรมในลักษณะใหม่ขึ้นจากฐานระบบความเชื่อของกลุ่มที่มีมาแต่เดิม ตัวอย่างหนึ่ง ก็คือ กรณีของชาวน้อยบ้านคลองน้ำใส ที่เกิดประเพณีขึ้นเขานมัสการเจ้าพ่อเจาหน้อย ทั้งนี้ บনຍុទ្ធជាត់กล่าวว่ามีปราสาทขอมเก่าแก่อยู่ ได้พบกับหลังและเทวรูปหลายชิ้นด้วยกัน เมื่ออพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ชาวน้อยให้ความหมายต่อบริเวณนี้ ซึ่งอยู่ในละแวกชุมชน ให้เป็นเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยการนับถือจะเป็นลักษณะของการนับถือผีในท้องถิ่น ในชื่อ “เจ้าพ่อเจาหน้อย “ หรือ “เจ้าพ่อขุนดาบ” โดยการสร้างศาลไว้ที่ด้านหน้าของเขา และมีการเซ่นไหว้ปีละ 2 ครั้ง และมีประเพณีขึ้นเขาซึ่งเป็นการไปนมัสการเจ้าพ่อทุกปี รวมทั้งให้ความหมายต่อแนวหินบริเวณหนึ่งบนเจาหน้อยสี่ชมพูว่าเป็น “รอยพระพุทธรูป” ของพระพุทธเจ้า อีกตัวอย่างหนึ่งก็คือ ประเพณีการแห่เจ้าพ่อเจาหน้อยของชาวจีน ซึ่งเป็นการนำระบบความเชื่อแบบการบูชาเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่มีอำนาจอำนวยประโยชน์แก่ความสุขสมบูรณ์ของจีน เข้าไปให้ความหมายเกี่ยวโยงกับธรรมชาติ (เจาหน้อย) และระบบความเชื่อในท้องถิ่น

ประการที่สี่ ประเพณีพิธีกรรมถูกพัฒนาขึ้นเป็นเวทีสังสรรค์ข้ามกลุ่มวัฒนธรรม

ในบรรดาประเพณีพิธีกรรมของกลุ่มชนต่างวัฒนธรรมในพื้นที่ ซึ่งมีอยู่จำนวนมากและหลากหลาย มีบางโอกาสที่ถูกพัฒนาให้กลายเป็นเวทีในการสร้างและกระชับสัมพันธ์ข้ามกลุ่ม จนเกิดเป็นประเพณีพิธีกรรมลักษณะใหม่ ที่มีรูปแบบเฉพาะของท้องถิ่นเอง เพราะเป็นการบูรณาการวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเข้ามาอยู่ในโอกาสเดียวกัน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ ประเพณีการแห่เจ้าพ่อเจาหน้อยของชาวจีน ที่ได้รวมเอาสัญลักษณ์ในระบบความเชื่อของวัฒนธรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น เจ้าพ่อหลักเมือง เจ้าพ่อทอสูง พระสยามเทวาธิราช ฯลฯ จำลองมารวมไว้ในโอกาสนี้ และได้เปิดพื้นที่การแสดงออกทางวัฒนธรรมให้คนกลุ่มต่าง ๆ มีส่วนร่วมในพิธีอย่างกว้างขวาง

ทั้งนี้ ข้อสังเกตในประเด็นหนึ่งจากกรณีนี้ ก็คือ ประเพณีหรือพิธีกรรมที่มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นเวทีหรือโอกาสในการสร้างสรรค์หรือบูรณาการระหว่างกลุ่มวัฒนธรรม จำเป็นต้องมีเงื่อนไขหรือคุณลักษณะประการหนึ่ง นั่นคือ เป็นประเพณีของกลุ่มที่มีสถานะเป็น “ชนชั้นนำ” ในท้องถิ่น ทั้งในแง่ของศักยภาพทางเศรษฐกิจและการมีเครือข่ายความสัมพันธ์ที่กว้างขวาง

ประการที่ห้า การปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมในถิ่นใหม่

หลาย ๆ กรณีจากการศึกษาครั้งนี้ ชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรมของมนุษย์มิได้เฉพาะมิติของความสืบเนื่อง แต่ยังมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงเข้ากับเงื่อนไขในบริบทของสถานที่และช่วงเวลาอยู่เสมอ แม้จะพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ได้แสดงออกถึงแบบแผนอันเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มแม้ได้แยกตัวออกจากสภาพถิ่นฐานดั้งเดิมมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ก็มีการแสดงออกอีกด้านหนึ่งที่สะท้อนการรับเอาวัฒนธรรมในที่ใหม่เข้าเป็นส่วนผสมใหม่ และเลือกละทิ้งวิถีปฏิบัติอันเป็นแบบแผนเดิมบางส่วน ตัวอย่างหนึ่งก็คือ กรณีของชาวเวียดนามในรัฐประเทศ ที่ปัจจุบันให้การทำงานบำรุงวัดที่จำพรรษาโดยพระภิกษุเถรวาท หลังจากพระภิกษุอนัมนิกายมรณภาพไปเมื่อหลายปีก่อน อีกทั้งยังริเริ่มให้มีประเพณีประจำปีของชุมชนในรูปของการทำบุญกลางบ้าน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากชาวลาว อันเป็นกลุ่มคนที่มีสัดส่วนประชากรหนาแน่นที่สุดในสระแก้ว รวมทั้งกรณีญ้อรัฐประเทศ ซึ่งมีถิ่นฐานเดิมในกัมพูชาได้รับเอาย่าขอม ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในระบบความเชื่อของชาวเขมร ซึ่งเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองในพื้นที่ ผนวกเข้าในระบบความเชื่อของกลุ่มด้วย เป็นต้น

ประการที่หก สายสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์หรือจุดร่วมทางวัฒนธรรมอยู่เหนือกลุ่มเชิงกายภาพ

ในกรณีของชาวเขมร หรือ เวียดนาม พบว่า สายสัมพันธ์ที่คนแต่ละกลุ่มมีต่อกันอื่น ๆ ไม่ได้ผูกติดอยู่กับพื้นที่ทางกายภาพ แต่เกิดจากสำนึกร่วมในระดับชาติพันธุ์

ในกรณีของชาวเขมรบ้านตู่่น สายสัมพันธ์อันแนบแน่นของคนกลุ่มนี้ไปอยู่ที่ชาวเขมรในประเทศกัมพูชา ที่อยู่ข้ามพรมแดนห่างออกไป ซึ่งเป็นเครือญาติรุ่นทวดที่ยังมีความผูกพันสืบเนื่องและมีคุณภาพเข้มข้นยิ่งกว่าความสัมพันธ์กับชุมชนละแวกใกล้เคียง ที่เป็นชาวลาวบ้านหันทราย โดยชาวเขมรบ้านตู่่นกับในเขตกัมพูชามีการไปมาหาสู่กันทุกปี โดยมีได้มีธุระสำคัญในเรื่องการงาน แต่เป็นการเยี่ยมเยียนไปมาหาสู่ในฤดูว่างจากงานในไร่นา โดยมากกินนอนพูดคุยกันครั้งละหลายสัปดาห์ ถือว่าเป็นการกระชับเครือข่ายความสัมพันธ์อย่างน่าสนใจ ขณะที่ ชาวเขมรบ้านตู่่นและชาวลาวหันทรายแทบไม่รู้รายละเอียดความเป็นไปของชุมชนกันและกัน

ในกรณีของชาวเวียดนามในรัฐประเทศ ยิ่งนับว่าน่าสนใจอย่างมาก เพราะคนรุ่นที่อพยพมาจากกัมพูชาในรุ่นอายุประมาณ 60-80 ปีในปัจจุบัน ต่างก็เกิดในประเทศกัมพูชา ภายหลังบิตำราตอพยพมาหางานจากประเทศเวียดนาม แต่เมื่อเกิดสงครามระหว่างฝรั่งเศสและโฮจิมินห์ในเวียดนาม ชาวญวนที่เกิดในกัมพูชาเหล่านี้ได้ฉีกกำลังสะสมทุนรอนส่งกลับไปสนับสนุนกองทัพกู้ชาติของโฮจิมินห์อย่างต่อเนื่อง และมีความปรารถนาที่จะกลับไปตั้งรกรากอยู่ในเวียดนามหากโอกาสอำนวย แม้นตนเองไม่เคยมีโอกาสดังกรายหรือใช้ชีวิตอยู่ในเวียดนามเลยก็ตาม

บรรณานุกรม

- กองบรรณาธิการ. "สระแก้ว" ใน นิตยสารสารคดี ปีที่ 12 ฉบับที่ 134 (เมษายน 2539) หน้า 181-184.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ปราจีนบุรี ดวงมณี ของฟากตะวันออกกลุ่มน้ำเจ้าพระยา. เรือนแก้วการพิมพ์, กรุงเทพฯ, 2528.
- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. พิธีสู่ขวัญและคำสู่ขวัญโบราณอีสานฉบับสมบูรณ์. โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา กรุงเทพฯ :2540
- ดี. จี. อี. ฮอลล์. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ) กรุงเทพฯ, โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2523.
- จอห์น เอฟ เคดี. ไทย พม่า ลาว และ กัมพูชา. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ), กรุงเทพฯ โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2520.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. การศึกษาเพื่อรองรับการขยายตัวของธุรกิจท้องถิ่นจ.ปราจีนบุรี และจังหวัดสระแก้ว. กรุงเทพฯ, สำนักบริการวิชาการ, 2536.
- บรรจบ วงษ์พิพัฒน์พงศ์. ภูมิศาสตร์ภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย. กรุงเทพฯ, หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2534.
- บุญเกิด พิมพ์วรรณเมธากุล. ฮีต คอง ขะล่ำ วิถีชีวิตของคนล้านช้างและไทยอีสาน. เพ็ญพรินต์ติ้ง, ขอนแก่น, 2539
- ประยูร มีเดช, พลตรี. การเสริมสร้างยุทธศาสตร์ชาติในระดับหมู่บ้าน (กรณีศึกษาหมู่บ้าน จังหวัดปราจีนบุรี). เอกสารวิจัยลักษณะวิชายุทธศาสตร์ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักรรุ่น 2, 2533.
- มานิจ ชุมสาย, หม่อมหลวง. ประวัติศาสตร์ญวน ไทย ในเรื่อง เขมร ลาว หนังสืออนุสรณ์ การณาปนกิจศพ นางเจิม ชุมสาย ณ อยุธยา, 2522.
- ไม่ปรากฏนามผู้เขียน. เปิดประตูสู่เมืองปราจีนบุรี. ไม่ปรากฏที่พิมพ์. ไม่ปรากฏปีพิมพ์.
- วินิจ รังผึ้ง. "ท่องเที่ยวเมืองอรัญ" ใน อนุสาร อสท. (กันยายน 2534) หน้า 88 - 96
- ศึกษาธิการจังหวัดสระแก้ว,สำนักงาน. "พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดสระแก้ว" เอกสารโรเนียว, 2542
- สภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น. ของดีอีสาน. ขอนแก่นการพิมพ์,ขอนแก่น, 2540.
- สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสระแก้ว. ข้อมูลการตลาดจังหวัดสระแก้ว. กรุงเทพฯ กระทรวงพาณิชย์, 2543.

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์แห่งชาติ. ภูมิทัศน์ไทย. กรุงเทพฯ , 2539.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดปราจีนบุรี. ปราจีน 28. กรุงเทพฯ , 2528.

ผู้ให้สัมภาษณ์

1. หลวงพ่อวัน คุณธำโร อายุ 70 ปี สำนักสงฆ์โคกไม้้งาม กิ่ง อ.โคกสูง จ.สระแก้ว
2. นายบุญ ลายศรี อายุ 64 ปี อาชีพทำนา
3. นายไธ จิตรพล อายุ 69 ปี อาชีพทำนา
4. นายบุญเหลือ ท่าสะอาด อายุ 59 ปี ครูโรงเรียนบ้านหนองแอก กิ่ง อ.โคกสูง
5. นายสุดใจ จิตรพล อายุ 58 ปี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 บ้านละลมติม
6. นางสุทัศน์ เพื่องประกอบ อายุ 47 ปี หัวหน้ากลุ่ม อสม.บ้านสุขมงคล (บ้านตุ่น)
7. นายสี ดวงสัมฤทธิ์ อดีตผู้ใหญ่บ้านตุ่น อายุ 70 ปี อาชีพทำนา ต.บ้านด่าน
8. นายทว่าง เหยียน อายุ 70 ปี ผู้นำกลุ่มชุมชนมิตรสัมพันธ์อรัญประเทศ
9. น.ส.มาลัย เกตุแจ้ง อายุ 42 ปี ชาวญ้อคลองน้ำใส
10. นางน้อย เพ็งบุญสม อายุ 86 ปี ผู้อาวุโสชุมชนหันทราย
11. นางคำใส ธารจำรัส อายุ 50 ปี ประธานกลุ่มแม่บ้านหมู่บ้านหันทราย

ชน 5 กลุ่มชาติพันธุ์หลักในสระแก้ว

แต่งกายแบบชายฉู้

บน และ ล่าง : พิธีแห่ปราสาทผึ้งของชาวญ้อคลองน้ำใส

บน : ร้านค้าชาวจีนสองข้างถนนเจ้าพระยาบดินทร์

ล่าง : โรงเจในอรัญประเทศ

บน : ถนนมิตรสัมพันธ์ ถิ่นฐานบ้านญวน

ล่าง : รถม้า พาหนะสำคัญในอดีตของเมืองอรัญที่ชาวญวนนำรูปแบบมาจากกัมพูชา

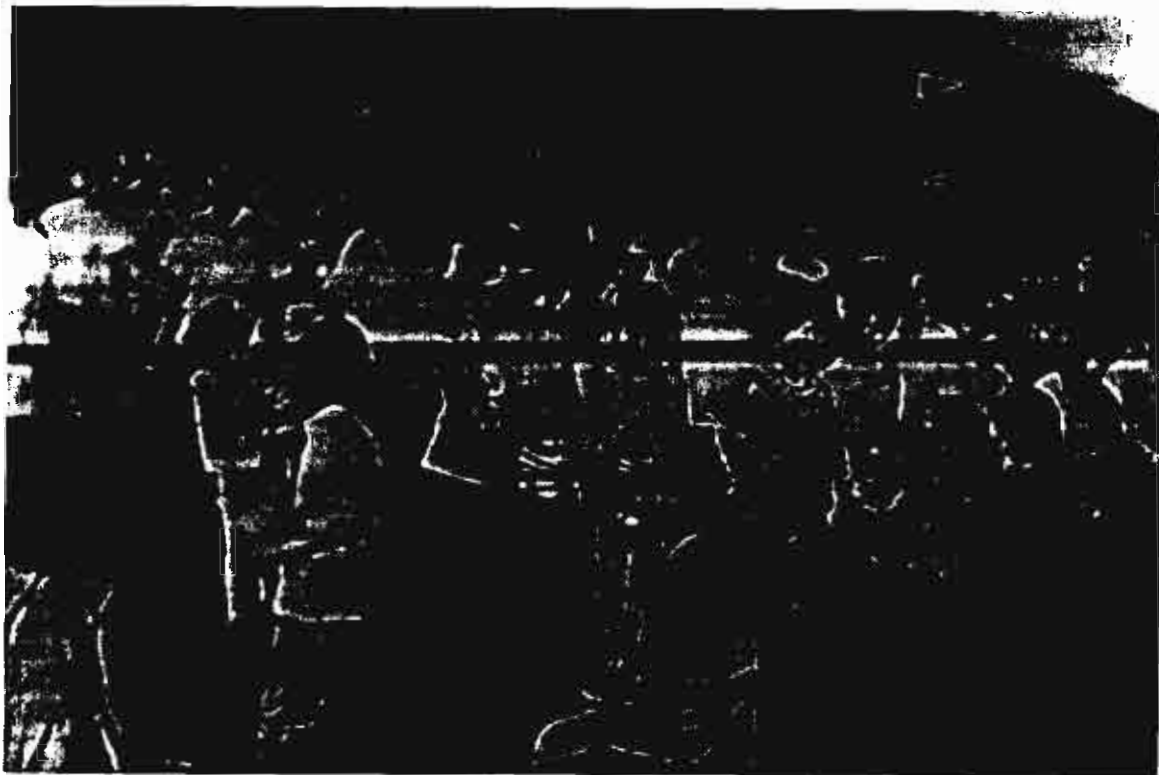

บน : วัดญวน

ล่าง : ห้างบูชิตตามบ้านชาวญวนรุ่นแรกตั้งถิ่นฐานยังมีภาพไฮจิมินห์บูชิต

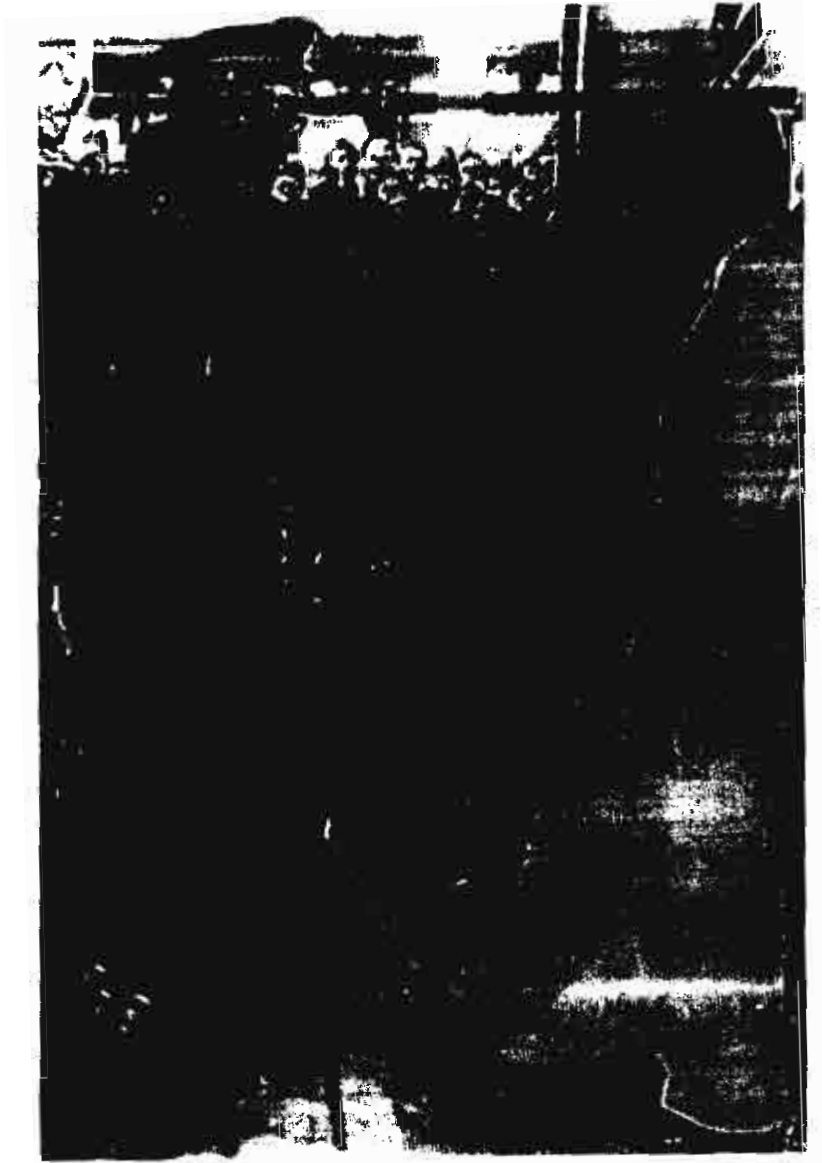

บน : ประเพณีทำบุญกลางบ้านของชาวญวน

ล่าง : ชุมประตูดหลวงเมืองอรัญญ์ชาวญวนร่วมใจสร้างก่อนต้องกลับประเทศ

ภาพมหามงคล ของชาวนวณรัฐประเทศ

บน : ชบวนแห่นานาชาติในพิธีประจำปีบูชาเจ้าพ่อเขาน้อย

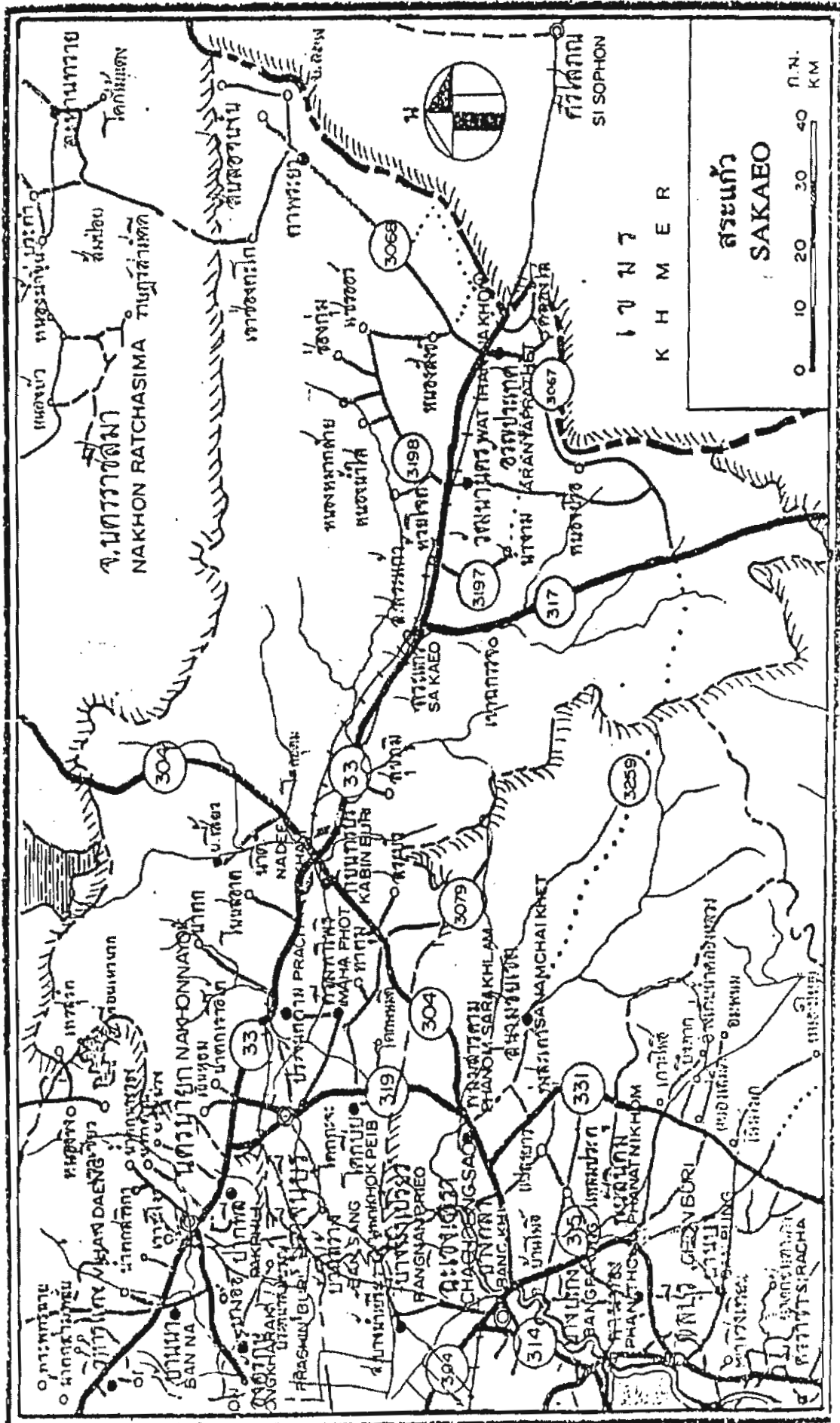
ล่าง : ชาวลาวรุ่นอาวุโสในหมู่บ้านหันทราย

บน : ของรักษา ของชาวเขมร

ล่าง : ในบ้านของชาวเขมร

ภาพที่ 1 : แผนที่แสดงอาณาเขตติดต่อของจังหวัดสระแก้ว

รายนามผู้วิจัย

1. นางศิริกมล สายสร้อย โรงเรียนอรัญประเทศ
2. นายพิสิฐ ศรีสวัสดิ์ โรงเรียนอรัญประเทศ
3. นายบุญเกียรติ เดชอินทร์ โรงเรียนช้านกแก้ววิทยาคม
4. นายธีรพงษ์ อินทร์พันธุ์ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสระแก้ว
5. น.ส.อภิญา ตันทวีวงศ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)